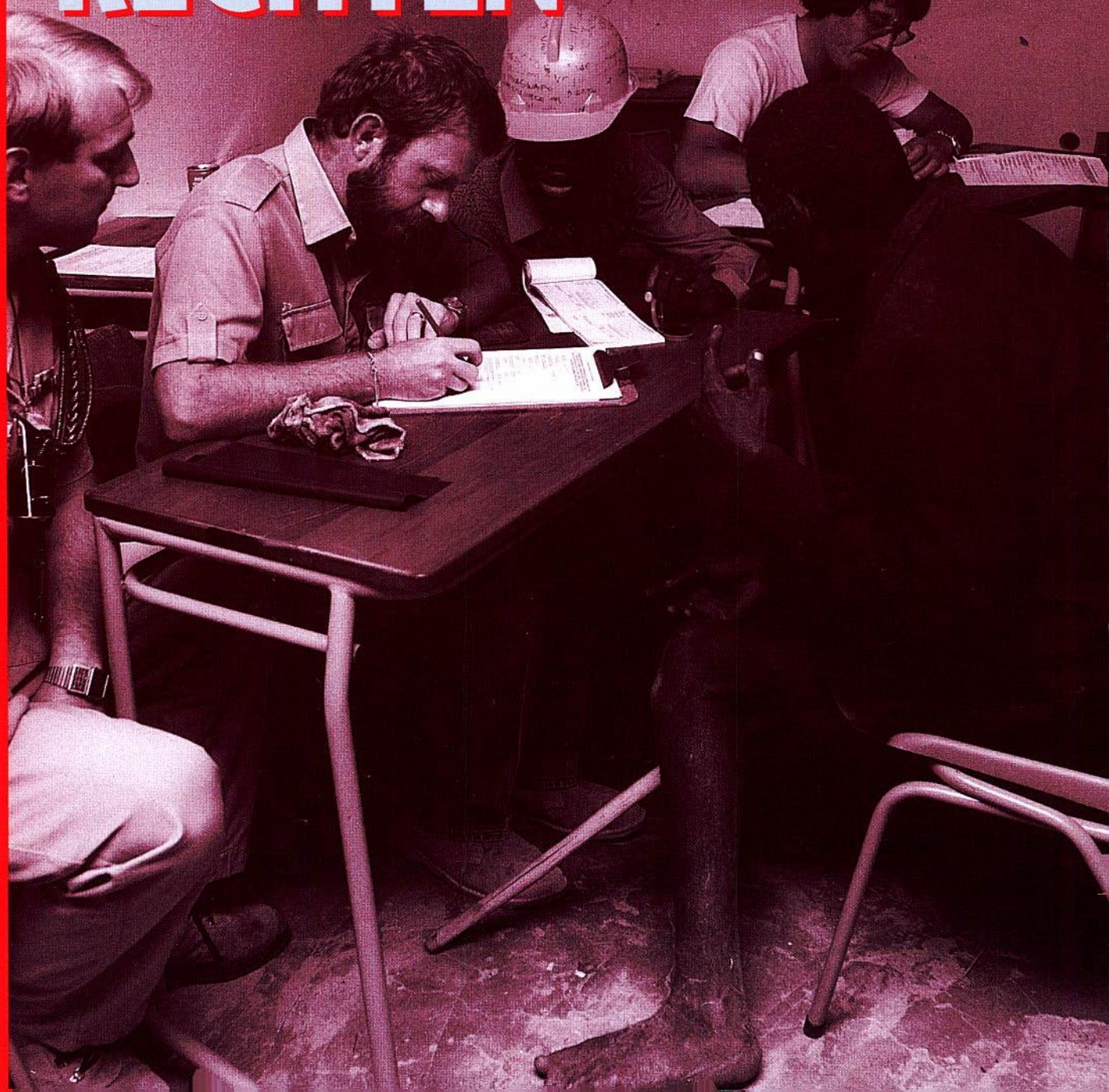

Thema 3

MILITAIREN VOOR MENSEN RECHTEN

HOOFDREDACTIE

Joan Merens

EINDREDACTIE

Sabine Funneman

AAN DIT NUMMER

WERKTEN MEE

Immy Beijer
Jan de Boer
Sabine Funneman
Petra Hoogsteder
Christ Klep
Joan Merens
Jan Nauts
Leo van Opzeeland
Mart Vogels
Joost de Vries

MET TEKENINGEN VAN

Veerle Kuhlmann (5)
Willy Lohmann
René Nauta
Arend van Dam
Giliam Kuhlmann (9)

VORMGEVING

Studio Brouwer Digitaal,
Peter Koch

DRUKWERK

Hoonte Bosch & Keuning
Utrecht

UITGAVE

Bureau Hoofdkrijgsmachtraadsman
Frederikkazerne • Gebouw 106
Van de Burghlaan 31
MPC 58A
Postbus 90701 • 2509 LS Den Haag
Telefoon 070-3166289

Overname van artikelen en tekeningen is
alleen toegestaan met bronvermelding

Inhoud

Inleiding

Mensenrechten en de inzet van de
Nederlandse Krijgsmacht 1

JOOST DE VRIES

Artikelen

Ons goed recht? 2

CHRIST KLEP

Vuur!!! 6

MART VOGELS

Interview met (nog niet) uitgezonden 10

IMMY BEIJER

Een prachtige job voor een kapitein 14

JOAN MERENS

Groter dan de mens 18

JAN NAUTS

Eerlijke vragen stellen 22

JOAN MERENS

Niet alleen toekijken, we willen graag wat doen! 28

PETRA HOOGSTEDER

Kiezen voor effect 34

MIN. VOOR BUITENLANDSE ZAKEN/
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Recensie

M.A.S.H. 20

LEO VAN OPZEELAND

Horror en feiten 32

JAN DE BOER

Gedichten en foto's

Jan Nauts 25

Column

Een ander geluid 30

JOAN MERENS

Mensenrechten en de inzet van de Nederlandse Krijgsmacht

Sinds het einde van de koude oorlog is de internationale veiligheidssituatie ingrijpend veranderd. Het 'gevaar' is niet meer eenvoudigweg in het oosten te lokaliseren. Ondanks de terechte blijdschap over het vallen van de muur is er weinig reden tot tevreden achterover leunen. We constateren immers dat er sprake is van een wereldwijde escalatie van gewelddadige, min of meer plaatselijke conflicten. De Nederlandse krijgsmacht heeft hierdoor in het achter ons liggende decennium geheel nieuwe taken in een nieuwe internationale context gekregen. Deze ontwikkelingen hebben ingrijpende gevolgen voor de Nederlandse militair. Ingezet worden tijdens crisisbeheersingsoperaties ter bevordering van de internationale rechtsorde heeft vele consequenties en roept vele vragen op.

Bij crisisbeheersing zijn mensenrechten in het geding. De afkondiging van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens in 1948 luidde een nieuw tijdperk in. Door deze verklaring ontstond niet alleen nieuwe hoop, maar ook nieuwe verantwoordelijkheid. Wie

voelt zich niet aangesproken wanneer de rechten van medemensen, waar ook ter wereld, bedreigd of vertrapt worden. We worden er meer en meer mee geconfronteerd. Het nemen van verantwoordelijkheid is dan van groot belang. Maar gebleken is dat daarmee het antwoord op de vraag hoe moet worden

gehandeld nog niet gegeven is. Srebrenica en Kosovo geven aanleiding tot heftige discussies over deze vraag.

Ook de vraag welke prijs we willen betalen voor de mensenrechten van medemensen in verre oorden is aan de orde. We weten inmiddels uit ervaring hoe ingrijpend de ervaringen voor de mensen in de krijgsmacht kunnen zijn en welke de risico's zijn. Met name de recente missie naar Kosovo leek vol van gevaren.

Vragen

Het thema van deze brochure roept vragen op voor de politiek en de krijgsmacht, maar ook voor de militair zelf. Het zijn vragen waarbij ethiek en levensbeschouwing een grote rol spelen. Het is immers onmogelijk deze vragen te beantwoorden zonder je kijk op mens en wereld, de vraag naar wat goed en kwaad is en welke verantwoordelijkheid je daarin hebt, daarbij te betrekken.

Het gaat ons als humanistisch geestelijk verzorgers ook aan. Niet alleen hebben we een taak in de geestelijke verzorging van degenen die uitgezonden worden. Wij zijn ook zelf betrokken door mee te gaan en de ervaringen te delen. We zijn nauw betrokken. In ons dagelijks werk, in onze contacten met de militairen daar en hier besteden we daarom veel aandacht aan de opgedane ervaringen en de vragen die worden opgeroepen.

De vragen in deze brochure worden direct gesteld uit de vuurlinie, maar ook door militairen die uitgezonden zijn en nog uitgezonden worden. Ook de tekeningen en de foto's roepen vragen op. Die vragen kunnen best onbeantwoord blijven. Ze moeten wel gesteld worden. De discussie mag niet eindigen.

Hoofdkrijgsmachtraadsman
Joost de Vries

UNIVERSELE
VERKLARING
RECHTEN
MENS

Als rode draad door Thema 3 zijn de 10 hoofdartikelen uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens door dit nummer verspreid.

Ons goed recht?

De Nederlandse krijgsmacht en de bescherming van de mensenrechten

De belangstelling voor het internationaal recht – de bescherming van de mensenrechten inbegrepen – is in Nederland altijd relatief groot geweest. 'Ons' opgeheven vingertje heeft in de loop der jaren de toorn van menig ondemocratisch regime opgewekt. Toch maakt de bescherming van de mensenrechten in andere staten in feite pas sinds een paar jaar nadrukkelijk deel uit van het takenpakket van de Nederlandse krijgsmacht.

Tot het begin van de jaren negentig ontleende de krijgsmacht haar bestaansrecht in de eerste plaats aan de verdediging van het eigen grondgebied of dat van de NAVO. Kwam tijdens de Koude Oorlog de rol van de krijgsmacht als beschermer van de mensenrechten ter sprake, dan ging het vooral om het voortbestaan van de 'eigen' westerse, democratische manier van leven.

Het kan ook nauwelijks anders. In de smalle marges van de Koude Oorlog was er weinig ruimte om met militair geweld de mensen-

rechten in ontspoorde staten af te dwingen. De militaire inbreng van de VN bleef grotendeels beperkt tot ongewapende waarnemers en buffer-vredesmachtsen die de 'hot spots' van de Oost-Westconfrontatie moesten helpen afkoelen. Nederland droeg vanaf de jaren veertig aan verschillende van deze waarnemings- en vredeshandhavende missies bij. De grootste deelname – in totaal meer dan 8.000 militairen – was die aan de UNIFIL-vredesmacht in Zuid-Libanon tussen 1979 en 1985. Ook bij UNIFIL ging het vooral om het voorkomen van nieuwe geweldsuitbarstingen en het herstel van rust en orde. Dat die rust de mensenrechten ten goede kwam, was meegenomen. Maar een hoofddoelstelling voor de vredesmacht was het niet.

De meeste rechtsgeleerden onderschreven intussen het uitgangspunt dat zelfs een grove schending van de mensenrechten in een bepaald land onvoldoende rechtvaardiging was voor militair ingrijpen van buitenaf. Al sinds de 17e eeuw overheerste het idee dat er geen gezag boven het staatsgezag stond: de soevereine staat was 'heilig'. Dit non-interventiebeginsel kwam echter onder druk te staan toen de Koude Oorlog afliep. De Nederlandse krijgsmacht kreeg in 1989 en 1990 al een vreedzaam voorproefje in Namibië, waar tientallen marechaussees deel uitmaakten van de

ARTIKEL 1

Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.

Sociale patrouille van de 'Gele Ridders' in het Kosovaarse plaatsje Zociste (31-6-99) in het kader van K-FOR (Voorbeeld van interventie t.b.v. mensenrechten).

VN-macht UNTAG. Deze vredesmacht begeleidde het democratiseringsproces in Namibië, dat begin 1990 in betrekkelijk soepel verlopen verkiezingen uitmondde. Een soortgelijke taak, maar op een veel grotere schaal, volbrachten Nederlandse militairen in Cambodja in 1992 en 1993.

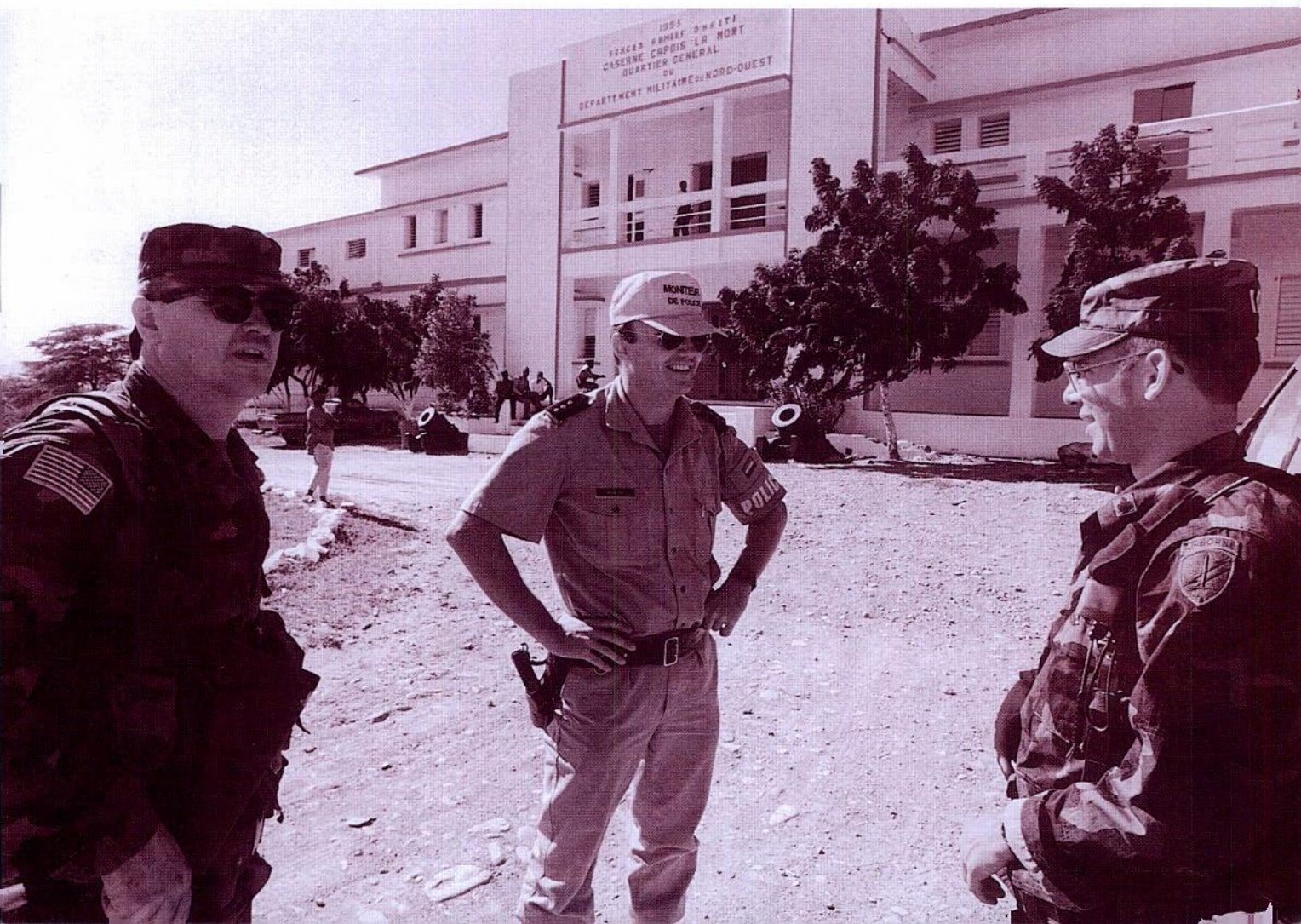
Het ging in Namibië en Cambodja om traditionele vredesoperaties op verzoek van de lokale machthebbers. Dat was anders bij de internationale humanitaire interventie in Noord-Irak ter bescherming van Koerdische vluchtelingen (operatie *Provide Comfort*) in 1991. Ook bij de internationale bemoeienis met de Balkan, Somalië, Rwanda en Haïti speelde de handhaving van de mensenrechten een belangrijke rol. Het inzicht groeide dat vrede en mensenrechten onverbrekkelijk met elkaar verbonden zijn. De Veiligheidsraad kwalificeerde de *binnenlandse* schendingen van de mensenrechten als bedreigingen van de *internationale* vrede en veiligheid. Dit maakte militair ingrijpen (*enforcement*) op basis van hoofdstuk zeven van het VN-handvest mogelijk.

Deze ontwikkelingen lieten de Nederlandse krijgsmacht uiteraard niet onberoerd. Het was

duidelijk dat humanitair optreden – inclusief de bescherming van de mensenrechten – een integraal onderdeel van het takenpakket was geworden. Het toetsingskader voor het uitzenden van militaire eenheden dat de Nederlandse regering in juli 1995 presenteerde, noemde de handhaving van het internationale recht als één van de hoofdredenen voor inzet van de krijgsmacht over de grenzen. Dat gold met name als het acute humanitaire noodsituaties betrof, zoals bijvoorbeeld bij grootschalige moordpartijen.

Tegelijk werd aan militairen een belangrijke rol toegedacht in het wederopbouwproces van 'failed states'. De hoofdlijnennotitie die minister De Grave in januari 1999 uitbracht, bevestigde deze uitgangspunten. Vooral de PvdA wil nog een stap verder gaan. De partij denkt aan het omvormen van de krijgsmacht tot een expeditionaire vredesmacht, die primair ter verdediging van de internationale rechtsorde moet uitrukken. Militairen plaatsen bij dit alles echter wel de kanttekening dat een interventiemacht niet méér kan doen dan ter plaatse een veilige omgeving te scheppen, waarbinnen anderen (internationale organisaties, de lokale machthebbers en de be-

Nederlandse marischaussees werken op Haïti samen met o.m. Amerikaanse militairen om de mensenrechten weer in het goede spoor te krijgen na honderden jaren dictatuur (operatie 'Uphold Democracy' 1994-'95)

Een dure en complexe operatie ten behoeve van het democratiseringsproces: UNTAC in Cambodja (1994).

volking) voor de handhaving van de mensenrechten op de langere termijn zullen moeten zorgdragen.

Het non-interventiebeginsel liep een nieuwe deuk op tijdens de Kosovo-crisis. De NAVO begon immers met bombarderen zonder expliciete instemming van de Veiligheidsraad. De alliantie beriep zich echter op overmacht: de grove en acute schending van de mensenrechten in Kosovo liet niet anders toe dan snel militair ingrijpen. De Kosovo-crisis maakte nog eens duidelijk dat er in feite twee kampen zijn. Aan de ene kant stellen president Clinton, secretaris-generaal Kofi Annan

en vele rechtsgeleerden dat staten hun recht op soevereiniteit moreel verspelen als ze massaal de mensenrechten schenden. Ook de Nederlandse regering schaarde zich in dit kamp van interventionisten. Daar tegenover groeperen zich de 'rechtlijnigen'. Landen als Rusland, China en de meeste Derde-Wereldstaten voelen niets voor inmenging van buitenaf, zéker niet als het om mensenrechten gaat. Omdat Rusland en China elk interventiebesluit van de Veiligheidsraad kunnen blokkeren, pleitte minister van Buitenlandse Zaken Van Aartsen onlangs zelfs voor de opheffing van het vetorecht van de

'waar diplomatie niet meer helpt, burgerinzet voor preventie van conflicten faalt en de economische en politieke dwangmiddelen zonder resultaat blijven, moeten in een aantal gevallen inzet van militaire

middelen mogelijk zijn. Dat is in het geval van dreigende genocide of als er bescherming moet worden geboden ten behoeve van humanitaire hulpverlening'.

UIT: DE KRIJGSMACHT ALS VREDESSCHICHTER? GROEN LINKS/OKTOBER 1999

permanente leden van de Veiligheidsraad. Toch ziet het er niet naar uit dat de Nederlandse krijgsmacht binnenkort overal ter wereld grove schendingen van de mensenrechten zal gaan bestrijden. Binnen de internationale gemeenschap overheerst nog steeds het besef dat het opzij schuiven van het soevereiniteitsbeginsel ten gunste van een ongebreideld humanitair-interventierecht tot chaos in het statensysteem zal leiden. Gewelddadig ingrijpen ten behoeve van acute mensenrechtenschendingen is bovendien lang niet altijd succesvol gebleken. Het beleid is meestal ad hoc en de interventie

komt vaak te laat. Bovendien is selectiviteit onvermijdelijk. Niemand zal het wagen met geweld te interveniëren in Rusland of China om daar de mensenrechten te beschermen. Tegelijk echter heerst de notie dat stilzwijgend toezien bij massale mensenrechtenschendingen moreel verkeerd is. Ziedaar het kader waarbinnen de komende jaren het takenpakket van de Nederlandse krijgsmacht mede zal worden bepaald.

drs. Christ Klep
Sectie Militaire Geschiedenis KL

© MIN. V. DEFENSIE

V U U R ! ! !

In 1995 veranderde de situatie in Bosnië. De Serviers controleerden al geruime tijd de directe omgeving van Sarajevo. De stad werd belegerd, konvoien werden niet toegelaten en werden beschoten. Om luchtaanvallen van de NAVO te voorkomen werden er in het voorjaar gijzelaars genomen. Op tal van plaatsen, die van strategisch belang waren, zoals radiostations en bruggen, werden VN medewerkers en militairen vastgeketend om als levend schild te dienen. De internationale gemeenschap besloot dat het nu over moest zijn en gaf de opdracht een 'Rapid Reaction Force' te formeren, die aan deze praktijken een einde moest maken en zou kunnen worden ingezet om zonodig UNPROFOR terug te trekken.

De Nederlandse regering stuurde een eenheid, die was opgebouwd rond de 'eerst mortiercompagnie' van het Korps Mariniers. Daaraan werden twee mortieropsporingsradar eenheden van de landmacht toegevoegd. Laurens van Geffen was 1e luitenant der mariniers en Command Post Officer (CPO) van de mortiercompagnie. Ruim vier jaar na terugkeer van het detachement spreekt hij met raadsman Mart Vogels, geestelijk verzorger van de eenheid en lotgenoot van toen, over de gebeurtenissen tijdens de zomer van '95.

Ik weet nog heel goed hoe het begon. We waren een lang weekend aan de Belgische kust met vrienden. 's Avonds zetten we de televisie aan en keken naar NOVA. Met verbijstering zag ik hoe de minister van defensie met naast zich de chef defensie staf vertelde, dat de Nederlandse regering had besloten om een mortiercompagnie van het korps mariniers naar Bosnië te sturen. Terwijl de 11e infanteriecompagnie zich al een aantal maanden had voorbereid op uitzending en klaar stond. Nu was er echter vraag naar zwaardere wapens gezien de veranderde omstandigheden.

's Maandags moest ik me melden in Doorn. In twee weken tijd bereidden we ons voor. Keihard werken en soms chaotische toestanden. Daarna een paar dagen verlof en op 15 juli vertrokken we met de 'main body', waar ik als enige officier de verantwoordelijkheid voor droeg.

Voor we de bus ingingen kon iedereen nog even afscheid nemen van de familie. Ik stond er alleen, want mijn vrouw was in Berlijn. Ik zat echt in m'n rats. Ik was in Cambodja geweest. In mijn peloton kwam de marinier Rico Bos om het leven door een schietongeval. Ik had het gevaar van mijnen meege maakt. Een officier van de commando's had een been verloren in Bosnië. Ik was me dus heel erg bewust van de gevaren en voelde me uitermate verantwoordelijk voor de veiligheid van mijn mensen.

Ik ben er continu mee bezig geweest in die tijd. Hoe kan ik voorkomen wat er in Cambodja is gebeurd! En ondertussen niks laten merken thuis, dan maak je ze alleen maar ongerust.

Bij het afscheid in Doorn drukten zowel de Commandant van het Korps Mariniers als de

ARTIKEL 2

- 1) Een ieder heeft aanspraak op alle rechten en vrijheden, in deze Verklaring opgesomd, zonder enig onderscheid van welke aard ook, zoals ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status.
- 2) Verder zal geen onderscheid worden gemaakt naar de politieke, juridische of internationale status van het land of gebied, waartoe iemand behoort, onverschillig of het een onafhankelijk, trust-, of niet-zelfbesturend gebied betreft, danwel of er een andere beperking van de soevereiniteit bestaat.

*Mortierstelling berg
Igman bij Sarajevo.*

Bevelhebber der Zeestrijdkrachten me op het hart om toch vooral goed op de veiligheid te letten. Een beladen afscheid.

Gecompliceerd

Met de inzet van Nederlandse troepen in deze situatie was ik het eens. Ook wanneer dat in ons geval zou betekenen, dat we geweld zouden moeten gebruiken. Er was al erg lang gewacht met ingrijpen om de situatie daar te veranderen.

Tijdens de voorbereidingsperiode zelf had ik geen tijd om er uitvoerig mee bezig te zijn. Wel waren we al eerder die winter tijdens een teambuilding op Texel bezig geweest met de vraag wat je in bepaalde gevallen in Bosnië zou doen. Wanneer je zou moeten terugtrekken om te voorkomen als eenheid te worden afgeslacht en de burgerbevolking gaat op de weg zitten. Wat doe je dan. Rijd je door?

Draai je om en vecht je? Wie gaan er voor, je eigen mensen of de bevolking? Wat is je taak daar? Wat zijn exact de omstandigheden. Het is zo moeilijk van te voren te bepalen.

Wel is me duidelijk dat niet één van onze eenheden zo maar zou opgeven.

In een aflevering van 'De achterkant van het gelijk', dat programma van Marcel van Dam, was een keer de top van de krijgsmacht te gast. Ze kregen dit soort vragen voorgeschooteld. Het viel me op hoe gemakkelijk vanuit zo'n positie over dit soort zaken werd gepraat. De werkelijkheid is heel gecompliceerd. Na een periode van zes weken te hebben vast-

We hebben midden in de nacht geschoten. In hoog tempo.

gezet in Kroatië is het uiteindelijk gelukt om door enige misleiding van een factie die ons niet wilde doorlaten, met de mortieren de grens over te gaan.

Ondertussen was een granaat afkomstig uit Servisch gebied bij de markt van Sarajevo neergekomen en waren er achtendertig mensen om het leven gekomen. Dat leidde tot het besluit van de internationale gemeenschap om nu daadwerkelijk te gaan aanvallen.

In een race tegen de klok lukte het om twaalf uur voor 'H-hour' (tijdstip aanvang vuren, MV) in stelling te staan op de Igman; de berg bij Sarajevo. Duidelijk was dat we zouden gaan vuren. De vraag was alleen wanneer precies. De aanval werd vervroegd en er moest keihard gewerkt worden om de munitie bij de Fransen te gaan halen. Onze spullen waren ergens in Bosnië blijven steken.

Als Command Post Officer was ik verantwoordelijk voor het omzetten van vuuraanvragen in vuurbevelen. De waarnemer, Forward Observing Officer, die in een vooruitgeschoven positie in het veld ligt en de doelen observeert, vraagt het vuur aan. Het fire-plan komt binnen met de doelen en tijdstippen en hoeveelheid granaten. Bij de stukken worden de granaten klaargelegd met de juiste lading, het mortier wordt ingesteld in de juiste richting en kwadrant hoek. De CPO geeft het bevel om te vuren.

Levend

Die eerste keer waren de omstandigheden heel slecht. Het had gesneeuwd, gevoren en geregend en we stonden in een kuil met de stukken. Eerst waren er de luchtaanvallen geweest. Om ons heen waren andere eenheden al aan het vuren. Ik was ontzettend druk bezig met de radio met de hogere echelons en de stukken. Toen kwam het moment 'ready'. We hebben midden in de nacht geschoten. In hoog tempo. Er kwamen plotseling andere doelen. Precies zoals we zo vaak geoefend hadden. Ineens was het voorbij. Daarna moesten we weg, wat door de slechte omstandigheden eigenlijk te lang duurde. We verwachtten nu rust te krijgen, maar na tweeën-

eenhalf uur moesten we weer in stelling. Na die tweede keer moesten we blijven staan. Dat is niet gewoon voor mortieren. Het is voor een vijandelijke radar vrij gemakkelijk te bepalen waar de eenheid staat die gevuurd heeft. Je hebt dus kans dat er wat terug komt. Het verhaal was, dat alle radarinstallaties van de Serviërs vernietigd waren. Dat hoop je dan maar. Sommigen konden die denkslag toch moeilijk maken. Ik zat zelf wel in over de veiligheid van mijn mensen. 'Straks ligt hier een granaat en is het gebeurd', dacht ik. Ik wilde maar één ding; hier samen met mijn mensen levend vandaan komen. In de YPR (pantservoertuig, MV) zaten de mensen die aan het werk waren. Die waren redelijk beschermd. De anderen moesten slapen anders hielden ze het niet vol. We konden de grond niet in, want die was rotsachtig en keihard. Iedereen sliep naast de YPR onder een zeiltje. Ik zei tegen ze, dat ze onder twee kogelvrije vesten moesten gaan liggen met hun helm op. Het was het enige wat je kon doen.

De derde dag ontstond er een soort euforie toen er opnieuw een fire-mission was. Het was mooi weer en we zaten als het ware op de eerste rang. We zagen eerst de vliegtuigen komen en daarna begon het vuren. Maar het kwam ook doordat we nu konden doen waar we al die jaren voor geoefend hadden. De extreme oefeningen met weinig slaap en veel plotseling wijzigende omstandigheden hebben hun nut bewezen.

Het was wel zaak om na twee dagen vuren scherp te blijven. Het ging steeds meer op een gewone oefening lijken. Eén van de dingen die helpen is te weten wat je hebt beschoten. Dus vroeg ik aan de waarnemers om de resultaten te melden. Dat ging dan weer naar de stuksbemanningen toe, zodat die betrokken bleven bij wat er gebeurde. Het is natuurlijk nogal abstract allemaal. De granaten komen kilometers verderop terecht, je ziet er niets van.

Ineens was het weer ernst toen bleek dat er een fire-plan van de Serviërs onderschept was. Achteraf was wel duidelijk dat ze helemaal niet meer in staat waren dat uit te voeren, maar op het moment zelf heeft zo'n bericht een grote impact.

Eén van de F.O.O. party's heeft het vuur, van andere eenheden, geleid op een grote munitiefabriek. Daar liepen honderden mensen

De derde doelstelling is het versterken van inzet- en gevechtsbereidheid. De aspirant-onderofficier moet de wil, het geloof en het vertrouwen hebben om een gegeven opdracht uit te kunnen voeren. Het is niet genoeg om een goede schutter te zijn. Als de situatie zich onverhoopt voordoet zal men ook de wil, de durf en de

moed moeten hebben om daadwerkelijk te schieten. Om deze stap te zetten zal hij het vertrouwen moeten hebben in zichzelf, zijn meerdere en mindere, maar ook in de organisatie. Om deze inzet- en gevechtsbereidheid te versterken streven wij een aantal doelen na.

UIT: OPLEIDING & TRAINING NR 4 OKTOBER 1999

rond. Ze hebben ze geobserveerd, bekeken. Toen viel er een groot aantal granaten en bewoog er niets meer. Dat is ingrijpend voor die mannen geweest en heeft zijn sporen nagelaten.

Bij mij kwam na de derde dag het bericht binnen dat er een kinderziekenhuis en een bushalte door mortiervuur getroffen zouden zijn. Dat kinderziekenhuis bleek Servische propaganda, maar de bushalte was geraakt en daarbij waren vier vrouwen om het leven gekomen. Dan denk je: 'verdomme het zal toch niet waar zijn!' We hebben in de

Commando Post de

positie op de kaart nagerekend. Het kon bijna niet. Daarna hebben we, zonder er met zoveel woorden over te spreken, alle gegevens bij de stukken gehaald, doelen, richting, kwadrant, hoek en aangebrachte lading. We hebben de overgebleven zakken met lading geteld. De lotnummers (productienummers, MV) van de granaten zijn nagegaan. Gelukkig bleken ze niet bij ons vandaan te zijn gekomen. Zoiets maakt heel duidelijk dat het ernst is waar je mee bezig bent. Er moet zorgvuldig gehandeld worden zeker als het om geweld gaat.

Voor jezelf partij kiezen, betrokken raken is niet goed. Afstand houden en je focussen op je werk is het beste. Anders loop je grote kans om zelf als mens geraakt te worden en kun je niet meer functioneren. Dat heb ik in Cambodja, mijn vorige uitzending, wel gezien.

Door te vuren hebben we bijgedragen de situatie daar te verbeteren. Er is ingegrepen. Na de aanvallen is er rust in Sarajevo gekomen. Het sociale leven kwam weer op gang. Voorheen kon je nergens heen zonder beschoten te worden. Als we het niet hadden gedaan dan hadden we er nu nog gezeten, daar ben ik van overtuigd. We moesten iets doen en we hadden er voor getraind.

Oorlog voeren is niet leuk, maar ik stond er achter. Het geweld dat wij gebruikt hebben heeft mensenlevens gekost, maar het heeft er meer gespaard.

Als militair ben je een verlengstuk van de po-

litiek. Er was over onze inzet nagedacht. Ook over mensenrechten. De politiek heeft zelf ook geleerd. Inmiddels is er een toetsingskader waaraan operaties moeten voldoen voordat ze mogen worden uitgevoerd. Dat ontstaat je ter plaatse niet van je eigen verantwoordelijkheid. Het is niet 'befehl ist befehl'. Als officier heb je de plicht om voor mensenrechten, normen en waarden te staan. Er kunnen zich dilemma's aandienen. Je kunt daar van te voren over nadenken en er zijn 'rules of engagement', maar die zijn niet in alle situaties even duidelijk. Wat mag nu wel en wat niet?

In ongewone, soms extreme omstandigheden staan mensen onder druk. Dan gebeuren er soms dingen die niet kunnen. Het kan klein beginnen. Een fles zuiver drinkwater, een schaars goed in Cambodja uit een landrover gooien vlak voor kinderen, wetend dat die op de weg kapot zal vallen. Het uitdelen van esbit blokjes met jam in Bosnië, waarvan onderzocht is of het door de landmacht daar was gedaan. Soms leeft dat in mensen. Je moet als leidinggevende dan de confrontatie aangaan. Je kunt je niet afwenden, dan geef je je op een hellend vlak. Je moet moreel bezig blijven, daar oog voor hebben.

Het waarom

Het was lang geleden dat het korps voor een dergelijke missie is ingezet. Ik ben er trots op dat ik er nu bij was. Als ik een volgende keer weer moet zal het moeilijker zijn. Inmiddels ben ik getrouwd en wanneer dit blad uitkomt ben ik voor de tweede keer vader geworden. Het weegt dan veel zwaarder om dit soort risico's te lopen.

Als manager en als mens heb ik veel van die periode in Bosnië geleerd. Ik weet nu beter hoe mensen in bepaalde omstandigheden kunnen reageren. Sindsdien ga ik ook meer op zoek naar het 'waarom' van soms onbegrijpelijke reacties. Wat speelt er bij iemand die vreemd handelt. Is er iets persoonlijks aan de hand? Op het werk of thuis?

Hoe kom ik zelf soms over. Ben ik duidelijk genoeg geweest in wat ik wilde overbrengen of is er een misverstand ontstaan?

Over inzet in situaties als Bosnië denk ik nog hetzelfde. Stel je nu toch eens voor, dat de geallieerden in '44 en '45 niet gekomen waren om ons te bevrijden. Als je als volk wordt onderdrukt en afgeslacht hoop je toch zelf ook dat je geholpen wordt. Als de mensenrechten zo in het geding zijn en al het overleg en onderhandelen heeft niet geholpen ben ik bereid om weer te gaan.

Raadsman Mart Vogels

Je zag dat de mensen het nodig hadden

Robert (25), drie keer uitgezonden:

'De eerste keer dat ik werd uitgezonden, was ik nog dienstplichtig militair. Ik koos er zelf ook voor om te gaan. Bij het transport-bataljon zijn we bezig geweest met het vervoeren en verspreiden van humanitaire goederen. Met grote vrachtwagens van Split naar Zenica. Met kleinere vrachtwagens om ze vanuit Zenica naar de dorpen te brengen. Kacheltjes, eten, brandstof, dat soort goederen. Je zag dat de mensen het nodig hadden. Het was winter, en er was aan alles een gebrek. In het voorjaar zaten er ook zaden bij, zodat de mensen hun eigen groenten konden gaan verbouwen.

We mochten niet terug schieten, wanneer er wat gebeurde. De wapens die we droegen waren vooral als afschrikking bedoeld. Van die uitzending heb ik een goed gevoel over gehouden. We waren nodig daar, ook al hadden we geen echte militaire taken.

De uitzendingen daarna, IFOR en SFOR, hoorden gewoon bij het BBT-contract. Je ging met het hele peloton. Bij deze uitzendingen heb ik vooral wacht gelopen. Onze taak was toen om de vrede die er was te handhaven. En, dat deden we dus door daar duidelijk aanwezig te zijn. We hadden regelmatig contact met de plaatselijke bevolking. Dan hoor je ook wat meer van gewone mensen. En dan merk je dat zij het goed vinden dat we er zijn. Dat maakt zo'n uitzending voor mij dan ook weer wat zinvoller.

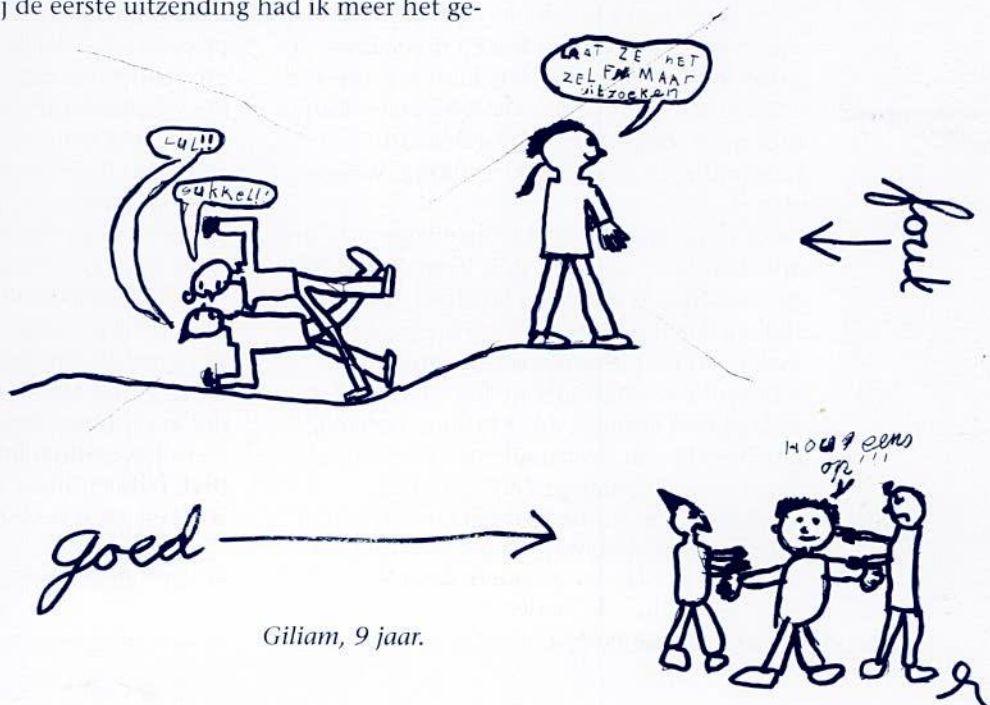
Bij de eerste uitzending had ik meer het ge-

voel nodig te zijn. Er was oorlog geweest in het gebied waar we zaten en er was een tekort aan alles. Bij de andere uitzendingen waren de mensen zelf al weer bezig om te boel op te bouwen. Was het toch meer wachtlopen. Natuurlijk denk je wel eens: moeten we dit nou blijven doen. Het is een ander land, de mensen zijn toch ook zelf verantwoordelijk voor wat ze daar doen. En, het is daar al eeuwen hommeles, dus wat kunnen wij er dan aan veranderen door een paar jaar aanwezig te blijven. Wanneer we weg gaan met de SFOR, dan begint het daar weer gewoon opnieuw.

Ik ben wel anders gaan denken. Stel dat ze er weer opnieuw beginnen en we worden gestuurd voor peace-enforcing, moet ik dan mee? Moet ik echt actief mee doen om strijdende partijen uit elkaar te halen? En het risico lopen om zelf afgeschoten te worden? Voor mij hoeft dat niet. Meehelpen aan het opbouwen van een land, dat zie ik wel zitten. Maar zelf een groot risico lopen omdat andere mensen in een ander land, met een andere cultuur ruzie maken, dat heb ik er niet voor over. Ik zit in het leger omdat ik het werk leuk vind. Omdat ik er altijd al van droomde om militair te zijn. En wanneer ik ons vaderland zou moeten beschermen tegen een vijand, dan deed ik dat ook. Maar bij landen waarmee ik eigenlijk niets te maken heb, ligt dat voor mij anders.

Dat hoeft voor mij niet zo nodig.

Mensenrechten? Daar moeten ze in de politiek maar over onderhandelen. Ik kijk er simpeler tegen aan: er zijn twee partijen. Die maken ruzie. Wanneer er dan vrede is, nadat er door de politiek is onderhandeld, dan wil ik best meehelpen aan het opletten dat die vrede gehandhaafd wordt. Maar zelf de oorlog ingaan, om de vrede af te dwingen in een ander land, daar kies ik niet zo voor'.

Schieten is niet het eerste waar we aan denken

Simon (48), één keer uitgezonden. Gaat nu voor de tweede keer.

'Ik vind dat wel een moeilijk onderwerp: Mensenrechten en de inzet van geweld. Toen het in Nederland oorlog was (1940-1945), waren onze ouders maar wat blij, dat de Amerikanen en Canadezen hen kwamen bevrijden. Dat ze opkwamen voor hun mensenrechten. Omdat die mensenrechten door Hitler aan alle kanten werden ingeperkt. Maar er zaten ook economische belangen aan, toen. En zo zitten die bij elke oorlog. Voor de strijdende partijen, maar ook voor de legers van landen, die in gaan grijpen. We hebben de Golfoorlog gehad. Dat had toch ook alles te maken met olie die wij in het westen nodig hebben? Op dit moment doet Saddam Hoessein ook dingen die helemaal ingaan tegen de mensenrechten. Maar we gaan er nu niet tussen staan.

Toen ik als militair ging werken, lag het allemaal anders. We waren er vooral om Nederland te beschermen, wanneer Nederland werd aangevallen. Daar was ik ook voor gemotiveerd. Na de verhalen van mijn ouders over de oorlog, wilde ik ook als mili-

tair ervoor zorgen dat zo'n oorlog ons niet nog een keer zou overkomen.

Natuurlijk hebben mijn vrouw en ik het er over gehad. Of ik ook mee zou gaan, met zo'n uitzending naar Bosnië. En, om verschillende redenen hebben we – ja – gezegd. Een van de redenen is (en dat wil ik ook eerlijk zeggen) dat ik het gevoel had, dat ik niet makkelijk ergens anders een baan kan krijgen. Ik ben mijn hele leven al militair. Bovendien vind ik het werk ook leuk om te doen. Dan probeer je zo'n half jaar uitzending maar zo goed mogelijk in te vullen.

Dat is een hele pragmatische reden.

Daarnaast, als het dan toch moet, dan vind ik het helemaal niet erg om mee te helpen aan de wederopbouw van zo'n land. Ervoor zorgen dat het vrede blijft, zodat de mensen zelf weer hun leven daar in kunnen vullen. Peace-keeping.

Volgens mij werk je dan al mee aan het weer 'instellen' van mensenrechten in zo'n gebied. Ik weet niet of wij, in het Nederlandse leger wel zo goed zijn in het Peace-enforcing. Dat is niet omdat ik vind dat anderen dat maar moeten doen, hoor. Maar, andere legers, zoals het Franse of het Engelse zijn daar beter voor toegerust, heb ik het gevoel. Wij Nederlanders zitten toch meer op de bemiddelende golflengte. We proberen zonder inzet van wapens eerst datgene te bereiken wat we willen bereiken. Schieten is zeker niet het eerste waar we aan denken. We zijn niet zo'n agressief leger.

Ik ben niet zo bezig geweest met mensenrechten en de inzet van geweld tijdens de uitzending. Ik deed gewoon mijn werk. We maakten er het beste van. We zaten daar omdat de politiek het besloten had. Ik heb overigens een prima uitzending gehad. Heel zinnig ook, vind ik. We hebben daar voor de mensen echt iets kunnen betekenen. Ik weet het dus niet. Niet voor mezelf. Zou ik me dood laten schieten in een conflict tussen twee landen waar ik niets mee heb. En ik twijfel, of we dat als Nederlandse krijgsmacht zouden moeten doen. Of wij internationaal gezien niet juist andere dingen te bieden hebben.'

Is Nederland te slap?

Raadvrouw Immy Beijer in gesprek met een groep BBT-ers, net klaar bij het Schoolbat. Aan hen de vraag hoe zij aankijken tegen het inzetten van geweld voor de verdediging van de mensenrechten. Daarvoor nemen ze eerst de mensenrechten (een samenvatting daarvan) door. Zouden zij daarvoor geweld inzetten? Een greep uit de reacties.

♦ 'Ik ben opgeleid tot militair. Daarbij wist ik dat ik uitgezonden kon worden. Wanneer ik geweld moet gebruiken om in een vreemd land iets af te dwingen, dan zal ik dat zeker doen.'

♦ 'Ik zou mezelf altijd verdedigen wanneer ze mij zouden aanval- len. Ik vind ook niet dat je daar kinder- achtig over moet doen. Ik vind ook dat je met wapens vrede af kunt dwingen. Kijk eens naar Oost-Timor en de ma- nier waarop de Australische militairen daar de vrede hebben afgedwongen. Zo moet het. Nederland is vaak veel te slap.'

♦ 'Natuurlijk is het niet leuk om geweld in te moeten zetten. Natuurlijk vind ik het niet leuk om misschien wel een ander te moeten doden. Maar is dat ook niet zo iets als bedrijfsrisico? Een timmerman staat soms op een enorme hoogte te werken. Die kan dood vallen. Dat is toch niet veel anders dan wat wij doen. We zijn militairen.'

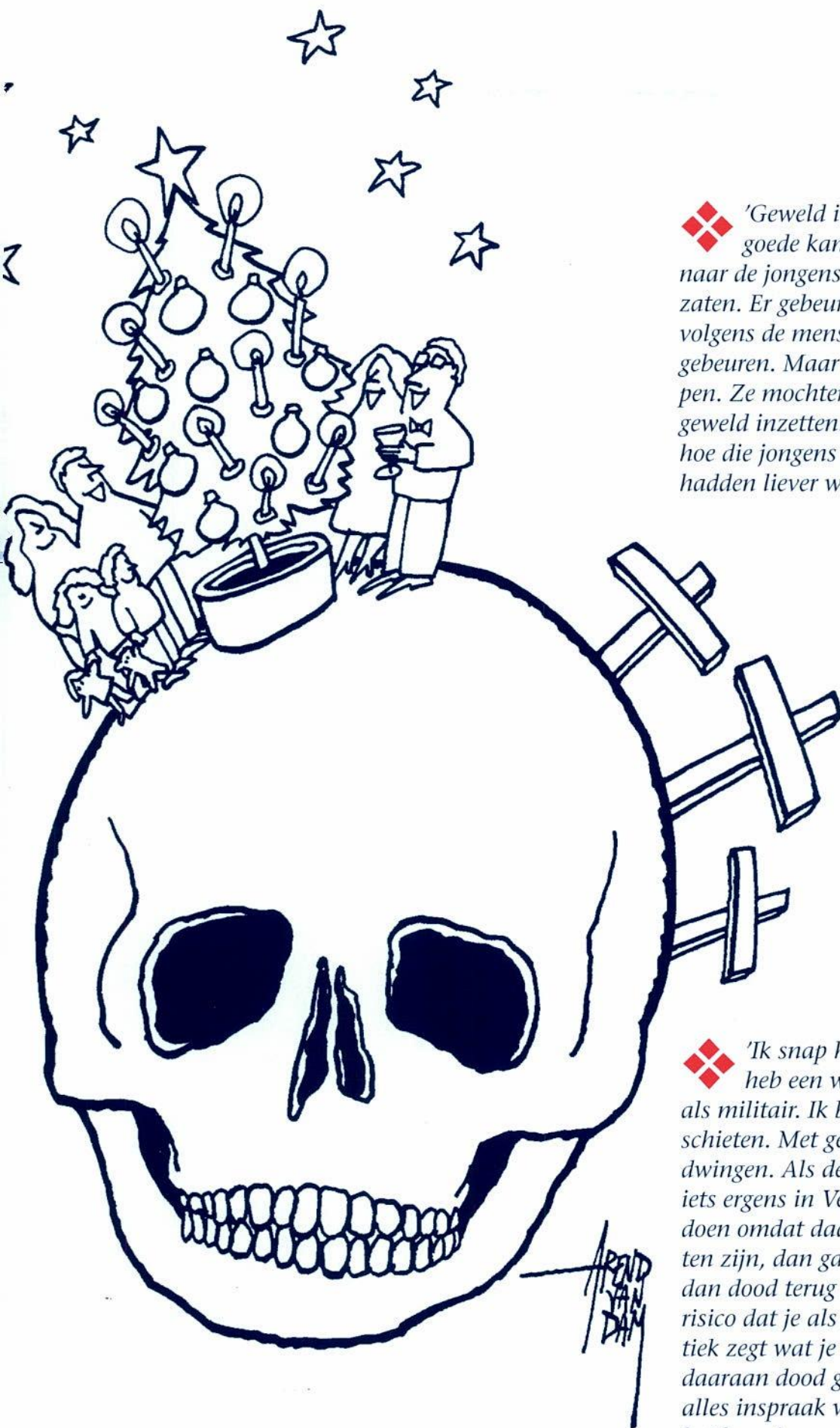
♦ 'Ik wilde graag militair worden. Niet alleen vanwege het salaris, of die leuke premie bij uitzendingen. Ik wil ook graag orde in de wereld, me in- zetten voor een goed doel, mensen hel- pen. Dat kon bij het leger. Natuurlijk weet ik niet hoe ik me voel wanneer ik echt gewapend ergens vrede af moet gaan dwingen. Zelfs als ik dat voor de 'goede' partij moet doen.'

♦ 'Wanneer de politiek zegt dat we moeten gaan, dan gaan we. En of dat is om vrede te maken, of ervoor te zorgen dat niet alle mannen worden vermoord, of om iets anders te doen, ik ga.'

♦ 'Wat ik belachelijk vind, is dat wij in Bosnië en Kosovo de vrede gaan brengen, terwijl de mensen van onze leeftijd die daar woonden, hard weg vluchten, hier naartoe. Zij kunnen toch ook voor hun eigen vrede vechten?'

♦ 'Uitzendingen leveren gewoon veel op. Ik kan leuke dingen doen van het geld wat ik dan verdien. Ik denk dan niet zo na over wat ik er als persoon allemaal van vind. Dat hoeft ook niet. We krijgen opdrachten en die voeren we uit. Wanneer ik het er niet mee eens ben, dan zeg ik dat daarna wel'.

❖ 'Geweld inzetten heeft ook zijn goede kanten. Kijk maar eens naar de jongens die in Srebrenica zaten. Er gebeurden daar dingen die volgens de mensenrechten niet mogen gebeuren. Maar zij mochten niet ingrijpen. Ze mochten niet schieten. Geen geweld inzetten. Moet je eens kijken hoe die jongens zich nu voelen, die hadden liever wel geweld ingezet.'

❖ 'Ik snap het probleem niet. Ik heb een wapen en ik loop risico als militair. Ik ben opgeleid om goed te schieten. Met geweld kun je dingen af dwingen. Als de politiek besluit dat wij iets ergens in Verwegistan moeten doen omdat daar mensenrechten moeten zijn, dan ga ik daar naartoe. Ik kan dan dood terug komen. Maar dat is het risico dat je als militair loopt. De politiek zegt wat je moet doen, en jij kan daaraan dood gaan. Wanneer ik over alles inspraak wil hebben, moet ik niet het leger ingaan.'

Raadvrouw Immy Beijer

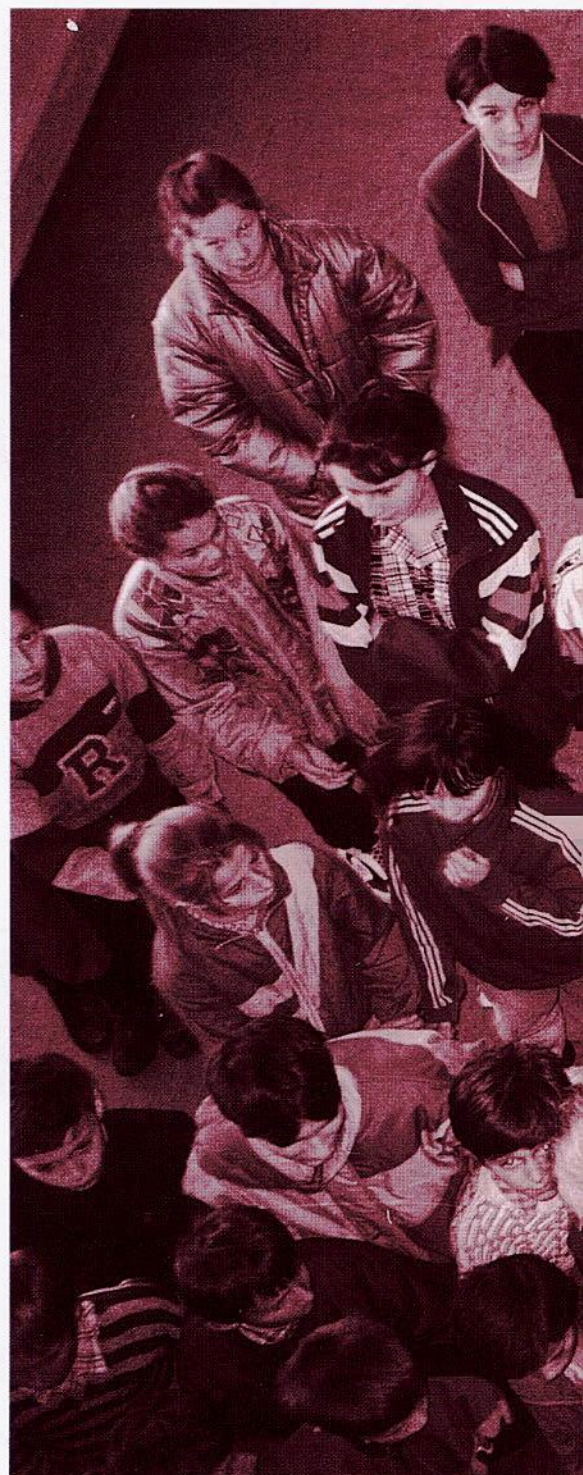
Een prachtige job voor een kapitein

Voor de Nederlandse Krijgsmacht een betrekkelijk nieuw verschijnsel: gebruik van ontwikkelingsgeld om 'met een stok achter de deur' wederopbouw en ontwikkeling af te dwingen in een door oorlog ontwrichte samenleving maar dan nu met respect voor mensenrechten. Het begrip 'CIMIC' (civiel-militaire samenwerking) is inmiddels bij de Nederlandse militairen in Bosnië ingeburgerd; de ontwikkelingsgelden heten 'Pronkgelden' en veel militairen voeren voor hen tot dan toe nieuwe taken uit. Kapitein de Goede, inmiddels werkzaam bij 360 matbevoe in Nieuw Milligen, is nog niet zo lang terug uit Bosnië (SFOR 5). Als hij vertelt over zijn werk in een CIMIC team is het alsof hij er nog midden in zit.

Er waren 4 CIMIC-teams bij de sectie 5 van het 17NL (Mechbat) GFPI, allemaal gestationeerd in Sisawa, bij de bataljonsstaf. Op vijf plaatsen in het gebied, Novi Travnik, Kotor Varos, Zenica, Celinac en Knesevo, werden spreekuren gehouden. Wij deden dat in Kotar Varos en Celinac. Dit is een Servisch deel van Bosnië, in het Noorden. Dat is niet het makkelijkste gebied en tussen de mensen speelt daar wel het een en ander, wat trouwens alles met mensenrechten te maken heeft. Daarom hadden wij de IPTF er bij op kantoor. Vanaf dat moment durfden de mensen te komen. Dan wisten ze dat ze beschermd zouden worden als hun vraag of verzoek verkeerd zou vallen. We zaten daar dus met de twee leden van het team, een tolk en een vertegenwoordiger van de internationale politie en we kregen werkelijk van alles op ons af.'

Hoe kwam u daar terecht?

'Tja, hoe kwam ik daar terecht? Ik had nooit gedacht toen ik militair werd dat ik bij iets dergelijks betrokken zou raken. Ik ben wel TD-er, maar dat was toch niet de reden. Ik was gewoon aan de beurt, hup, aangewezen, hup naar het SVV, en daar stond ik op 2 december 1998 in Bosnië. Het hele CIMIC-idee komt van de Amerikanen, die hebben daar

een geweldige voorsprong en ik ging dan ook op cursus in Sarajevo bij de Amerikanen. De hele ontwikkelingshulp is natuurlijk een miljoenen-business en het is wel de bedoeling dat het wat oplevert. Het maakt natuurlijk heel veel uit hoe je als team samenwerkt, ge-

ARTIKEL 4

Niemand zal in slavernij of horigheid gehouden worden. Slavernij en slavenhandel in iedere vorm zijn verboden.

lukkig hadden wij een fantastisch team het Tactical Support Team, met prima tolken. Daar hangt een groot deel van je effectiviteit en dus je succes van af. Het was nieuw en ook een hele verandering in denken, maar wat een schitterende job was

het om te doen. Ik had zo'n voldaan gevoel bij de afronding van projecten. We hebben toch heel wat van de grond gekregen: een sla-gerij met werk voor acht vrouwen, een naai-fabriek, werk voor honderd mensen, een kap-per, een houtzagerij, een dierkliniek.

Zolang het niet rustig was werd ook geen geld toegezegd.

Het mooiste was toch het weer opbouwen van de scholen. Een school in Celinac, gemengd Servisch-Moslim, was helemaal opgebouwd, maar er was geen inventaris. Via de

vrouw van een collega, majoor van der Burg, kon toen gebruikt meubilair uit Nederland komen en werden vier lokalen ingericht. Toen was het pas echt klaar. De kinderen blij, ze droegen alles naar binnen en wilden de mooiste tafel voor hun eigen meester. Een andere school hebben we via de Pronkgelden op kunnen bouwen.'

Waar gaat het nu eigenlijk om bij de CIMIC?

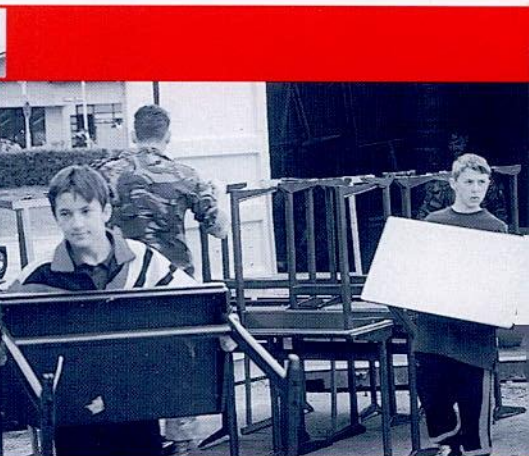
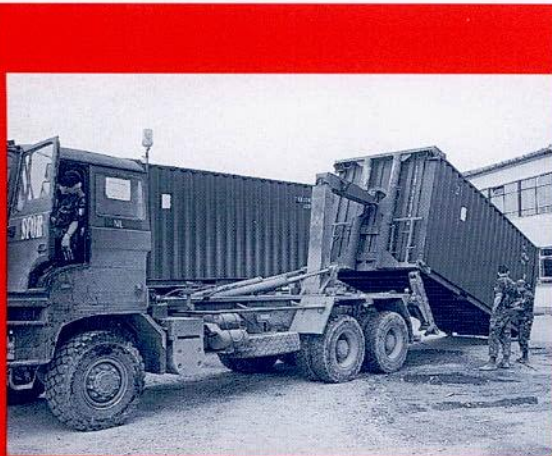
'Het doel is projecten van de grond helpen voor werkgelegenheid en ontwikkeling van het land. Bedrijven, scholen, infrastructuur. Als regel gaat het om bedragen variërend van 1000 tot 1.000.000 DM of hoger, voor uiteenlopende projecten. Als mensen met een vraag komen, dan leggen we ze via de tolk eerst een vragenlijst voor: had u dit bedrijf al voor de oorlog, is het pand uw eigendom, hoeveel medewerkers zijn er? Hoeveel geld is er nodig? Alles wordt gecheckt door ons, we gaan kijken en praten en we vragen naar de originele papieren. Een eis van de meeste donateurs is, dat er voor elk toegekend bedrag tussen de 5000 DM en 10.000 DM minstens één medewerker in dienst genomen wordt, liefst van een andere etnische groepering. Een belangrijke donateur is een Engels fonds, DFID, waarvoor de beslissingen in Banja Luka bij de G5 van de Engelsen genomen worden. Daarnaast zijn er de Nederlandse ontwikkelingsgelden, en gelden van andere organisaties als USAID, World Vision, UNHCR en ga

maar door. De beslissingen over de Nederlandse ontwikkelingsgelden lopen via de Nederlandse ambassade. Mevrouw Margriet Struif, de Nederlandse ambassadeur, komt dan ook vaak kijken bij de oplevering van het project. Zij neemt de beslissing aan de hand van een lijst met voorstellen van ons. Het geld wordt altijd in fasen verdeeld om corruptie te voorkomen. Pas na de eerste fase, als er goed gecontroleerd is of dat ook klaar is, komt het volgende deel van de bijdrage los.'

Welke sancties kan een CIMICteam toepassen?

'Het CIMIC hanteert het "stick and get" beleid (niet meewerken-geen project): een goed voorbeeld is een project voor wegherstel in Kotar Varos. Dat werd al uitgevoerd toen er in dit Servische deel een groep Moslim vluchtelingen terug ging keren naar hun oorspronkelijke woonplaats. Ze werden, ondanks de vlekkeloze voorbereiding, opgewacht door vrouwen en kinderen met stenen. Om de zaak niet te laten escaleren, is de bus meteen teruggekeerd. Het project werd stil gelegd en ook het Hoofd G5 in Banja Luka stopte alle nieuwe projecten. Toen de vluchtelingen onlangs teruggekeerd zijn, is het werk weer begonnen. Dan kunnen de mensen ook weer wat verdienen.

Er heerst trouwens echte armoede. Zo kwam er een man op het spreekuur voor geld voor een kist voor zijn vrouw die net gestorven was. Dat gaat dan om een kleinigheid en daar hebben we dan wel een potje voor. Zo krijg je ook vertrouwen van de mensen. Bij problemen, bijvoorbeeld bij gemengde huwelijken en de reacties van de omgeving daarop kun je in de meeste gevallen met succes bemiddelen. Een enkele keer moet je de IPTF inschakelen. Tijdens de Kosovo-oorlog was het wel spannend in het Servische deel, we hebben drie

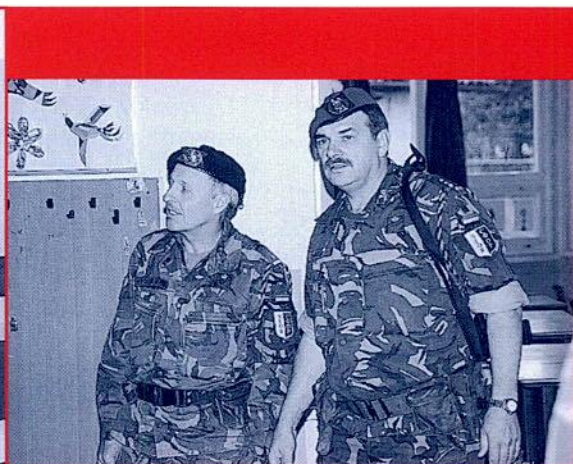
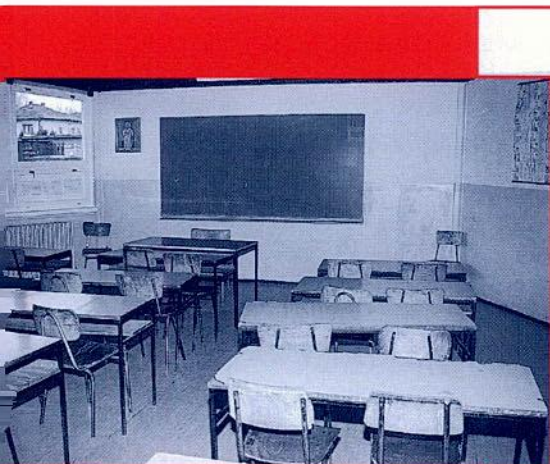
weken lang geen spreekuur gehouden. Zolang het niet rustig was werd ook geen geld toegezegd.'

Vindt u dat u het helpt?

'Ja, het helpt, die gelden voor een economische opbouw met respect voor mensenrechten als een stok achter de deur. Het zal vast lang duren, is mijn persoonlijke mening; de kinderen die nu weer naar school gaan, maar

nu samen, Serven, Moslims en Kroaten, die moeten eerst volwassen worden in vrede. Dan kan deze manier van werken echt wat betekenen. Laten we hopen dat alle (terechte) aandacht voor Kosovo niet ten koste gaat van wat we nu met deze arbeidsintensieve werkwijze in Bosnië bereikt hebben.'

Joan Merens

Groter dan de mens

Een warme douche nemen wanneer je dat wilt, een wandeling maken in het bos, je vrij over straat bewegen en erop kunnen vertrouwen dat anderen meestal bepaalde regels in acht nemen.

Dat is thuis. Als je uitgezonden wordt kom je terecht in een situatie waarin al het vertrouwde en vanzelfsprekende er niet meer is. Je hele oriëntatie op mens en wereld, waarden en normen wordt stevig door elkaar geschud door de confrontatie met een wereld waarin weinig functioneert en de wonden van een oorlog zichtbaar zijn in de vernielingen, de armoede, de vijandschap en in geweld. Een uitzending brengt je daarmee in een verdicht proces van verwondering, verbazing, afschuw soms. De uitzending brengt je tot het stellen van vragen en het zoeken van antwoorden.

Het is een pittige confrontatie met de eigen wereld- en levensbeschouwing. 'Je moet even het systeem omschakelen' zegt de korporaal die, net terug uit Pristina, even bij komt praten. In een adem vertelt hij mij over de vrijwel verlaten stad Pristina en ook over de blijdschap als er na drie maanden weer een half uur warm water is. 'Je gaat toch wel definitief anders denken over de wereld.'

In enigerlei mate ondergaat iedere uitgezonden militair dit proces van omschakeling. Wie in de barre winter van het Turkse Dyarbakir kinderen op blote voeten door de sneeuw zag lopen, koopt voor zijn eigen kinderen op een andere manier schoenen. Wie ervan getuige wordt dat een lijk, na dagen pas, door een toevallig passerend familielid achter in de kofferbak meegenomen wordt, verliest zijn onschuld.

Nederlandse militairen groeien veelal op in een comfortabele samenleving waarin vaak aan meer behoeften wordt voldaan dan alleen de meest basale en waarin geweld verregaand is uitgebannen. Een samenleving die doordrenkt van een christelijk-humanistisch waarden en normensysteem veel waarde toe-

kent aan het leven en aan het respect voor de ander. Het zijn deze waarden die via een politiek besluitvormingsproces uiteindelijk ook leiden tot inzet van militairen voor vrede en ter bescherming van menselijk leven, mensenrechten en vrijheidsrechten.

Het zijn deze geestelijke waarden en deze doelen die de militair in zijn geestelijke ransel meeneemt. Maar een grotere afstand dan tussen de Nederlandse militair, met zijn wereldbeeld en levensbeschouwing, en de aange troffen situatie is nauwelijks denkbaar.

Tegelijkertijd representeert de militair de mogelijkheid van gewelddadig ingrijpen.

Gehelmd, gewapend en met scherfvest probeert hij op een bekwame en ordelijke wijze zijn missie te volbrengen ter bescherming van mensenrechten en ter voorkoming van geweld. Een taak die ook daadwerkelijk tot geweldsgebruik kan leiden en incidenteel geleid heeft.

Is een duidelijker paradox denkbaar?

Het is deze militair die zelfs in de meest rustige situatie geshockeerd zal worden: de beklemming van een verlaten stad, de verbazing over een totaal kapotgeschoten wijk en de angst op een mijn te stappen.

De ervaringen kunnen ook veel ingrijpender zijn: bij aankomst in Rwanda belaagd worden door drommen kinderen die jouw fles water willen, in Bosnië moeten toezien hoe de laatste etnisch andere gezinnen geterroriseerd worden, betrokken zijn bij het onderzoek naar de dood van een oude vrouw die in een koude nacht uit huis gegooid werd, bij het openen van een massagraf aanwezig zijn met daarin een kind in de leeftijd van je eigen kind of wellicht zelf bedreigd of slachtoffer worden van geweld.

Dit alles speelt zich af tegen de achtergrond van een stilgelegd normaal leven. En dat leven wordt ingeruild voor een leven waarin de tijdelijk samengestelde groep het referentiekader wordt.

Natuurlijk zijn er de mooie ervaringen en de heimwee die menigeen na terugkeer komt plagen. Desalniettemin ondervinden velen een reductie van hun persoonlijkheid. Intensief samenwerken in dezelfde groep kan betekenen dat je niet meer uit je rol komt, groepsdruk ervaart of met een conflict moet leven. Ook het delen van allerlei voorzieningen, gebrek aan privacy en een deel van de

ARTIKEL 5

Niemand zal onderworpen worden aan folteringen, noch aan een wrede, onmenselijke of ontterende behandeling of bestraffing.

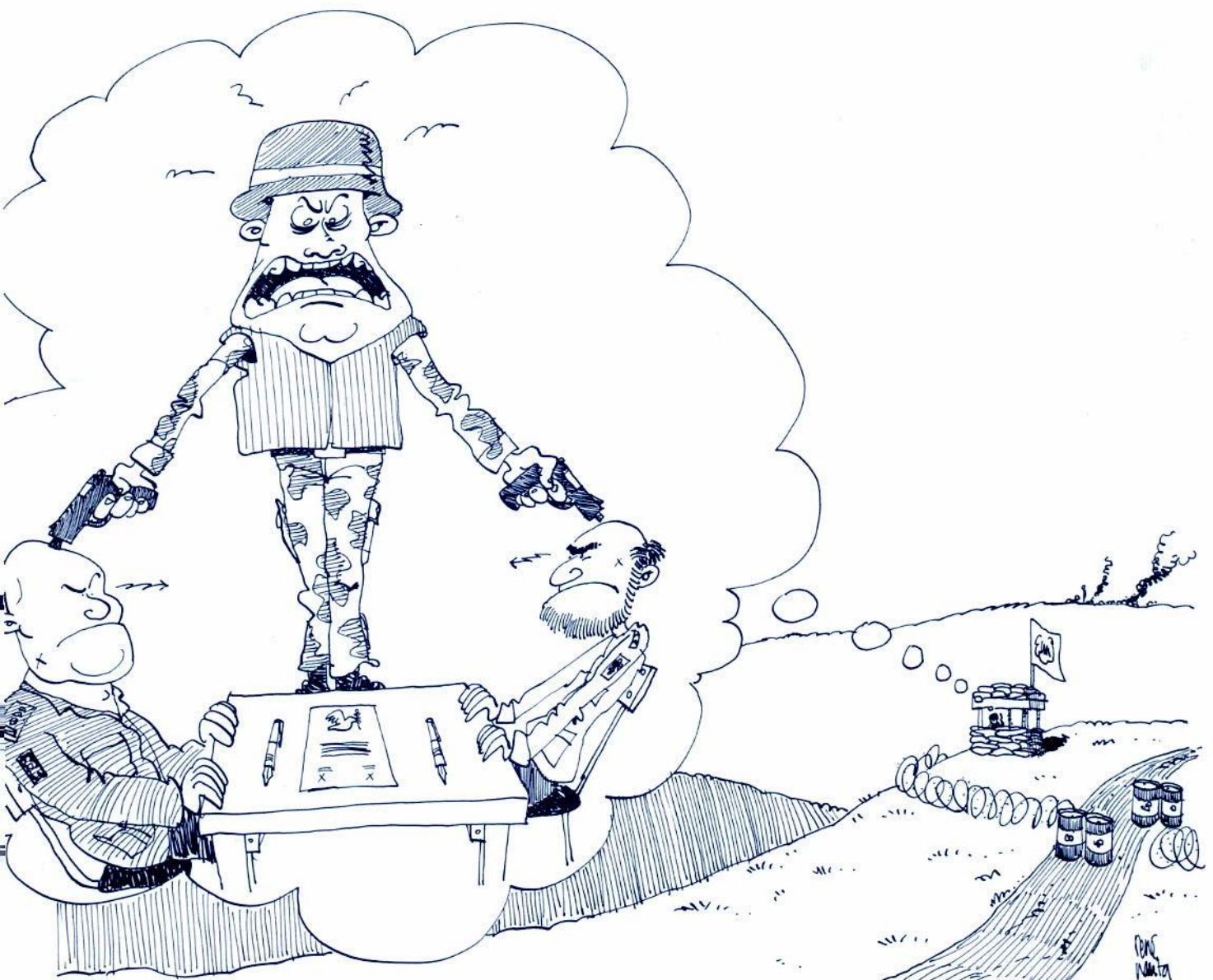
persoonlijke vrijheid inleveren voor regels (hoe zinvol ook) kunnen tot veel vragen leiden.

Voor velen is de situatie thuis nog belangrijker. Zelfs al loopt thuis alles perfect dan nog kan er gemis en zorg zijn, gemis van intimiteit, vertrouwdeheid, seksualiteit, de kinderen en alle vragen daaromheen. Als er thuis iets hapert, een weggelopen kind, ziekte of sterven van iemand waarvan je houdt, relatievragen of oververmoeidheid van de alleen opvoedende partner, dan wordt je des te harder met vragen geconfronteerd: wat is de zin van mijn bestaan en waar ligt mijn eerste verant-

woordelijkheid?

De uitgezonden militair bevindt zich in een kwetsbare situatie, waarbij vooral vragen van wereld- en levensbeschouwing een grote rol spelen. Wat is eigenlijk normaal, is wat ik doe zinvol, waar liggen mijn verantwoordelijkheden, kan ik dit optreden rechtvaardigen, wat betekenen mijn relaties voor mij? Grote vragen die zichzelf soms vermommen als kleine, maar die zichzelf in een uitzending ook groot kunnen stellen, groter soms dan de mens is.

Raadsman Jan Nauts

M.A.S.H.

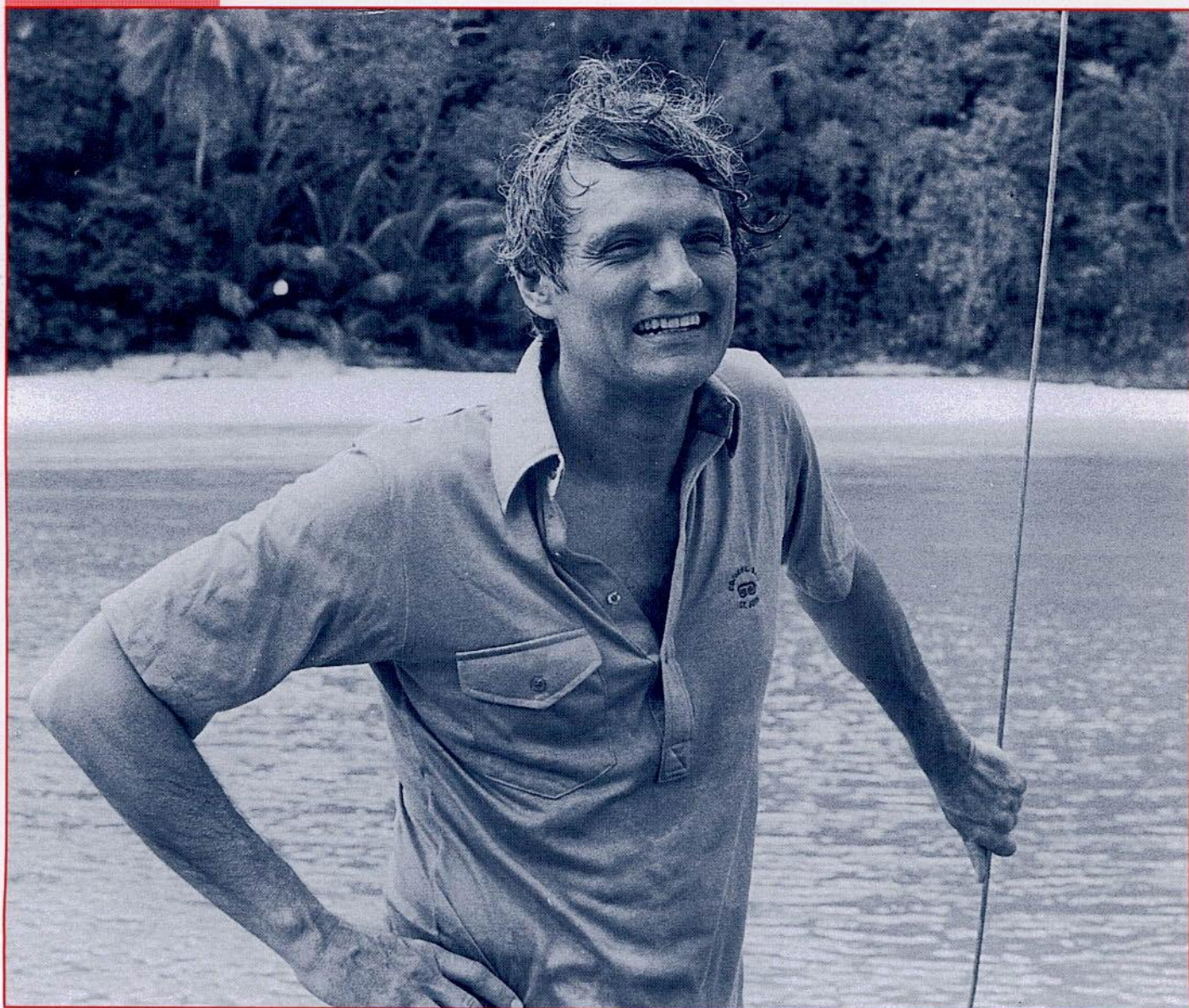
Wie met de afstandsbediening de diverse kanalen van de televisie aftast, stuit met de regelmaat van de klok op de serie **M.A.S.H.**

(**Mobile Army Surgical Hospital**), die eindeloos in de herhaling wordt gegooid en die nooit verveelt. Wie zit te kijken, schiet voortdurend in de lach, hoewel het onderwerp helemaal niet zo leuk is. De serie handelt namelijk over een Amerikaans veldhospitaal dat ten tijde van de Koreaanse oorlog onder de meest primitieve omstandigheden moet proberen de gewonden die in grote aantallen per helikopter worden aangevoerd, te behandelen. De artsen en verpleegsters houden zich

staande door de kracht van de humor, maar werken tegelijkertijd elke dag met ware heldenmoed voor hun patiënten.

De televisieserie werd gemaakt na het enorme succes van de gelijknamige film **M.A.S.H.** van Robert Altman naar het boek van Richard Hooker. Wie de film, die nu bijna dertig jaar oud is, nog eens bekijkt ontdekt dat de nadruk ligt op het cynische amusement. Weliswaar speelt het zich af in een veldhospitaal in Korea en we zien de artsen ook geregeld zeer bloedige operaties uitvoeren en met zagen en ribbenkrakers in de weer, maar de film is een aaneenschakeling van kluchtige gebeurtenissen die meestal direct verband

Alan Alda

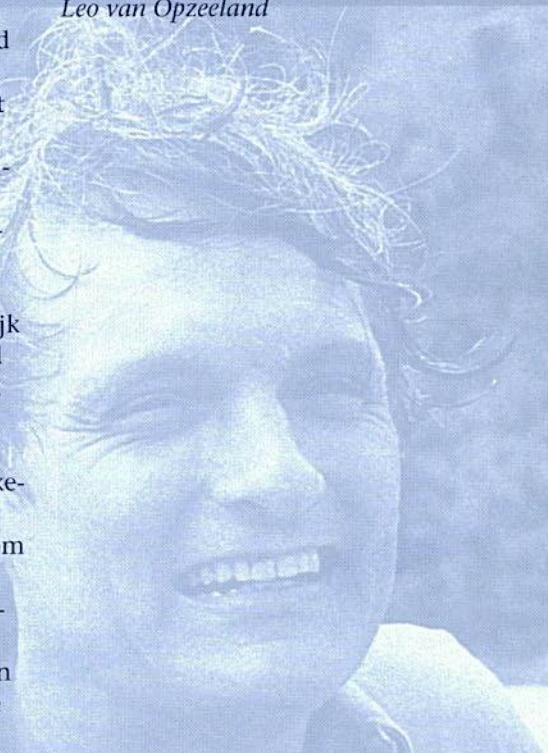
houden met de aanwezige verpleegsters. Het verhaal concentreert zich rond een paar sleutelfiguren: de chirurgen Hawkeye Pierce en Trapper John McEntyre, de commandant Henry Blake, de dienstklopperige arts Burns, de hitsige hoofdverpleegster Margaret Houlihan, de zachtmoedige aalmoezenier Father Mulcahey en het onmisbare manusje-van-alles Radar O'Reilly. Hawkeye en Trapper hebben het vooral gemunt op de hoofdverpleegster die weliswaar prima voor haar werk is, maar die wat starre plichtsbetrachting betreft, niet onderdoet voor Major Burns met wie ze al snel een relatie begint. De pesterijen in het kamp waar deze twee aan worden blootgesteld liegen er niet om: op een dag gaat Radar zelfs zover dat hij een open microfoon in hun tent plaatst terwijl de twee juist bezig zijn van hun verboden liefde te genieten. Verboden, want natuurlijk is Burns getrouwd. In een andere scène nemen Hawkeye en Trapper de gelegenheid te baat om in Tokio de bloemetjes eens flink buiten te zetten als ze ontboden worden voor de behandeling van de zoon van een Japans congreslid. Veel echte dramatiek bevat de film niet. Hij maakte indertijd vooral indruk doordat het fenomeen voor die tijd nieuw was: harde grappen over een zo serieuze aangelegenheid als oorlog. In de televisieserie die naar aanleiding van de film gemaakt werd, komt de ironie van de hele situatie waarin de artsen en verpleegsters hun zware werk moeten doen, veel beter tot uiting. Want al die zwaargewonde jonge jongens oplappen zodat ze opnieuw naar het front kunnen, druist natuurlijk in tegen alles waar een toegewijde arts voor staat. En het is helemaal bizar als die oorlog niet wordt gevoerd om het eigen land te verdedigen, maar op vervreemd grondgebied, om een ideologie te verdedigen of juist te bestrijden. In de televisieserie komen de artsen veel vaker aan het woord over hun innerlijke conflicten en krijgen ze ook de tijd om duidelijk begaan te zijn met hun patiënten. Niet dat de serie minder hilarisch zou zijn, integendeel: bij elke aflevering die je weer eens bekijkt valt het op hoe ongelooflijk geestig de teksten geschreven zijn en hoe adremde dialogen zijn tussen vooral Hawkeye, die ook hier de boventoon voert en al zijn collega's. Nieuw in de serie is de figuur van Klinger, een Joodse soldaat die zo verschrikkelijk graag naar huis wil dat hij zich consequent als vrouw kleedt, in de hoop dat hij om die reden weggestuurd zal worden. Dat gebeurt niet en de makers hebben van zijn optreden en vooral zijn commentaar op zijn verschillende uitmonsteringen dankbaar een 'running gag' gemaakt. Het slot van de serie is dan ook helemaal in stijl: terwijl alle betrokkenen weer teruggaan naar Amerika, trouwt uitgerekend Klinger kort voor het eind

van de oorlog met een Koreaans meisje en besluit er te blijven wonen.

In de serie komen ook diverse afleveringen voor waarbij de lokale bevolking is betrokken. Ook in die scènes blijkt hoe ongelukkig de leden van het veldhospitaal zelf vaak zijn met de situatie, en met de ellende waarmee de Koreaanse bevolking wordt geconfronteerd.

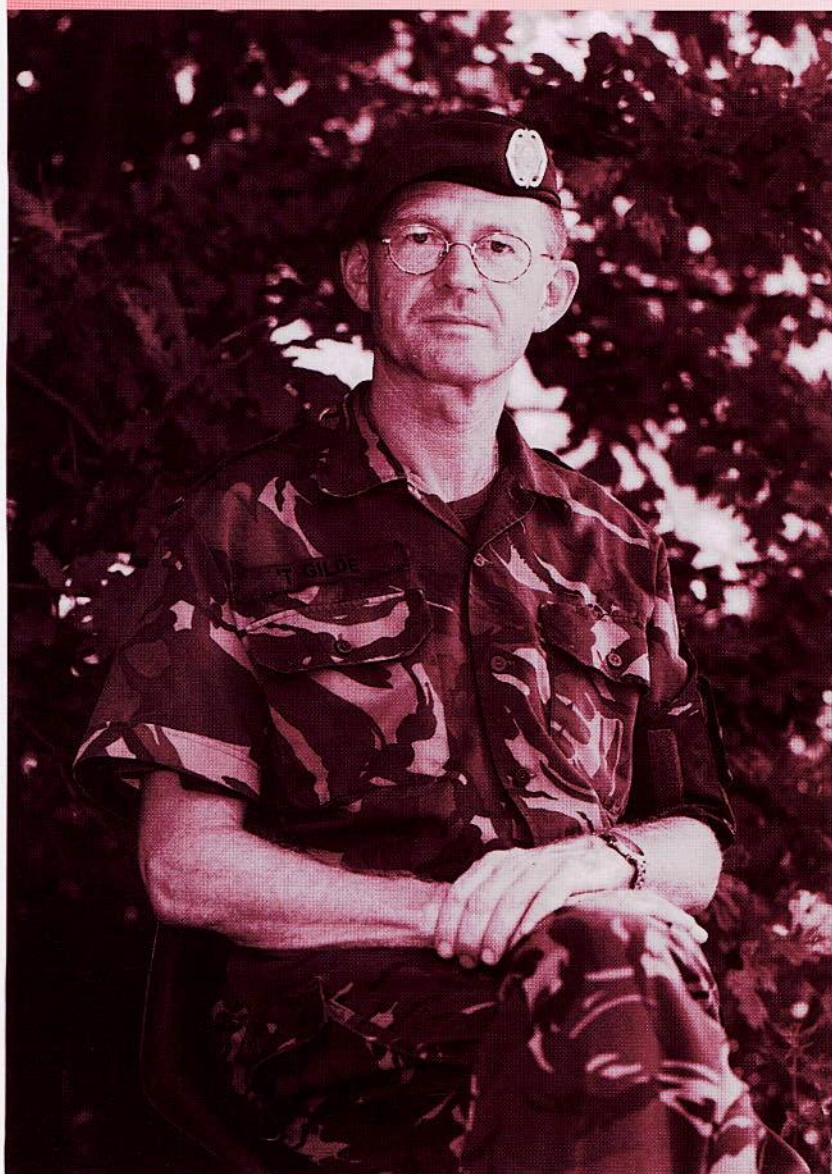
In de film werd de cruciale rol van Hawkeye gespeeld door Donald Sutherland, in de televisieserie was dat Alan Alda. De acteur die Trapper John speelde werd halverwege vervangen, evenals diverse andere acteurs. Alda hield zijn rol tot het eind toe vol, en werd daarmee het gezicht van de serie. Toen hij in 1981 in ons land was om *The Four Seasons* te presenteren, de eerste speelfilm die hij zelf had geschreven en geregisseerd en waarin hij ook een van de hoofdrollen speelde, was ik zo gelukkig om hem bij die gelegenheid te kunnen interviewen voor *Ego*. We hadden het, behalve over zijn film, ook uitgebreid over zijn aandeel in de serie *Mash*. Toen ik hem bij het afscheid vroeg om een foto van zichzelf voor mijn zoon te signeren, schreef hij er achter op: *To Alexander, peace, Alan Alda*. Heel even was hij toen naar mijn idee weer de arts die onder al dat vermakelijke cynisme maar één wens had: vrede, zodat we een eind kunnen maken aan deze krankzinnige, tegenstrijdige en mensonterende chaos. De foto drukken we hierbij af. De inkt van de opdracht is na bijna twintig jaar inmiddels geheel verbleekt, maar de boodschap verbleekt natuurlijk nooit.

Leo van Opzeeland

Eerlijke vragen stellen

Overste Mark 't Gilde is, zoals hij ook zelf zegt, niet bepaald het prototype van de Nederlandse KL-officier. Afgesproken was dat ik hem als Commandant schoolbataljon Luchtmobiel wat vragen zou stellen over het thema: mensenrechten en de inzet van (militair) geweld, het wordt echter een boeiend gesprek over het menselijk bestaan, het Oppervezen en mensen als individu en lid van een groep. En natuurlijk dus mensenrechten en de inzet van geweld, maar dan in een ruim kader.

Mark 't Gilde is op 1 juni van dit jaar commandant van de school luchtmobiel geworden. Een geweldige uitdaging vindt hijzelf, zeker op zijn leeftijd, ruim een jaar voor FLO-datum. In zijn rol van oudere militair kan hij een goede gesprekspartner zijn voor de veel jongere compagniescommandanten. En over dat ouder worden gaat het volgende deel van het gesprek:

'Vanaf mijn 44ste ben ik gaan nadenken over hoe het leven in elkaar zit. Van mijn zwaar gereformeerde achtergrond had ik inmiddels veel afstand genomen en ik ben tijd gaan steken in de vrijmetselarij. Ik voel mij aange trokken tot het Joodse gedachtengoed, waarbij er tussen de mens en de hogere macht geen andere, naar mijn idee verstorende, elementen, staan. Ik ervaar het leven als rijk en vol, maar altijd als een leerschool. In de vrijmetselarij kennen we de levenscyclus: eerst jezelf ontdekken, daarna de relatie tot anderen, dan sta je in het volle leven waarna je meer afstand gaat nemen om tenslotte te sterven, wanneer de cyclus met de geboorte weer opnieuw begint.'

'Die cyclus vind ik ook in de militaire wereld en zeker hier bij het schoolbataljon. De jongens komen in militaire zin als een ongeschreven blad binnen en als het goed is vindt er een transformatie plaats tot militair, die bewust gekozen heeft voor het vak en weet waarom hij dat heeft gedaan. Hij beseft dat hij veel van huis zal zijn, kou zal lijden, met geweld geconfronteerd zal worden en in het uiterste geval zal moeten doden. Het besef dat hij deel uit maakt van de militaire samenleving moet in betrekkelijk korte tijd 'tussen de oren gezet worden'.

De overste noemt het 'scheppen', dat opleiden van jonge militairen. Hij herinnert zich hoe hij zelf in 1966 begonnen is. Voor hem was er de uitdaging van het nieuwe, het andere, zoals dat bij velen nu ook zo is. Maar als je in die tijd aan de Oost-West grens de realiteit onder ogen zag, werd je je bewust van de dreiging: er was een geweer op je gericht. Hij maakte een doelgerichte keuze voor het militaire vak, waarbij hij de volgende regels hanteert: 1. niet stoppen als het moeilijk wordt, 2. als je in gevaaren begeeft, doe je dat doelbewust en ga je eerlijk met je thuisfront om en 3. bij werkelijke actie, ondanks je

ARTIKEL 6

Een ieder heeft, waar hij zich ook bevindt, het recht als persoon erkend te worden voor de wet.

angst, beseffen dat dit je vak is, je beroep.

'De omslag naar het uitzendbare leger is natuurlijk groot, maar het is een geweldige uitdaging nieuwe dimensies van het militaire vak te laten zien. Het is een roeping, je kunt niet volhouden dat het regulier werk is. Je

komt te werken in het bovenste gedeelte van de geweldspiraal: geweld tussen individuen als eerste laag, dan komt de politie en dan de krijgsmacht. Ik vind dat dit bovenste deel ingezet mag, nee moet worden, waar mensen in onze achtertuin elkaar om etnische redenen vermoorden. Dat kunnen wij niet toestaan, daar liggen onze verantwoordelijkheden. Ook economische aspecten mogen meegewogen worden, per slot is onze regering ook verantwoordelijk voor ons welzijn. En wij, de militairen zijn het middel bij uitstek om deze verantwoordelijkheden waar te maken.'

'We leiden de jongens dan ook 'groen' op. Ze moeten in die bovenste ring kunnen optreden, maar we verwachten in veel uitzendsituaties gedrag van een veel lager deel van de geweldsspiraal. Draag dat wapen wat minder stoer, help met een krantje rondbrengen, wees terughoudend. En dan kunnen schakelen als het nodig is naar een ander niveau, dan ben je een goede militair.'

Enthousiast praat Mark Ît Gilde over de para-

Ik ervaar het leven als rijk en vol, maar altijd als een leerschool

te luchtmobiele militair: die weet van de hele spiraal, die kan in een team alle benodigde stappen nemen, die weet wat vertrouwen in elkaar is.

Op de vraag of een militair bereid zou moeten zijn te sterven voor mensenrechten: 'Dat is geen eerlijke vraag aan de individuele militair. Hij is bang, net als iedereen, om dood te gaan, maar hij moet zichzelf die vraag stellen. Het is een heel ander soort vraag dan bijvoorbeeld deze: ben je bereid als militair, indien noodzakelijk, geweld te gebruiken en alle risico's te lopen, die daarbij horen? Dan heb je het over het vak, over de keus voor een bepaalde manier van leven in deze krijgsmacht en over de militair als onderdeel van een groep.'

Dan komt de belangrijke rol van de leider ter sprake. Mark 't Gilde is volstrekt duidelijk: 'Al dat geblaat is nergens goed voor. Van de sergeant-groepscommandant als meewerkend voorman tot en met de officieren, daar moet de menselijke waardigheid vanzelfsprekend onderdeel zijn van de omgang met elkaar, normaal menselijk en respectvol. En het lef durven hebben om op het juiste moment je eigen kwetsbaarheid te laten zien. Het belang van vorming kan ik niet genoeg benadrukken. Daarin kan je oefenen met ar-

gumenteren, doelbewust keuzes maken en er naar handelen. Je kunt gedrag onmiddellijk bespreekbaar maken.

Een goed voorbeeld is de cursus bij ons voor leidinggevende korporaals: ze moeten bijvoorbeeld met een blinde over de hindernisbaan. In eerste instantie is iedereen resultaatgericht. Het is dan vooral: hoe kom ik over de hindernisbaan, terwijl de opdracht was: contact houden en elkaar proberen te volgen. Elke opmerking en handeling wordt nabesproken tijdens de evaluatie. Voor jonge militairen zijn dit 'eye-openers'. Met een steeds jonger wordende populatie neemt het belang van vorming alleen maar toe. De eisen van de politieke leiding aan de uitzendbare, moderne militair zijn zeer hoog.'

Mark 't Gilde zit tegen zijn FLO aan en ziet een volgende, nieuwe horizon in zijn leven opkomen. Veel tijd voor de vrijmetselarij en studeren. Hij kijkt terug naar hoe hij begonnen is, ziet alle veranderingen en kijkt naar de toekomst van het leger. Ondanks strakkere regels, Arbo-wet alle aanpassingen aan 'gewone' rechtsposities ziet hij nog steeds zijn instructeurs, zijn 'goudstukken' bij het onderdeel die zeggen: 'we gaan er voor.' Militairen die heel goed weten wat ze doen en waarom, bereid zijn de risico's te nemen en tot het uiterste te gaan, ook voor mensenrechten. Om jonge mensen, uit alle hoeken van de samenleving hiertoe op leiden, dat is dus 'scheppen'.

Joan Merens

Wie weet wanneer de oorlog moord wordt?

Is dat het moment dat de patronengordel wordt omgegord
de menigte tot razernij wordt opgezweept
en in een orgie van geweld wordt meegesleept
de vuurmond op onschuldigen wordt gericht
omdat ze van moordplannen worden beticht
vrouwen en kinderen van mannen worden gescheiden
of bij het toestaan van volstrekt onnodig lijden.

Wie weet wordt de oorlog moord.

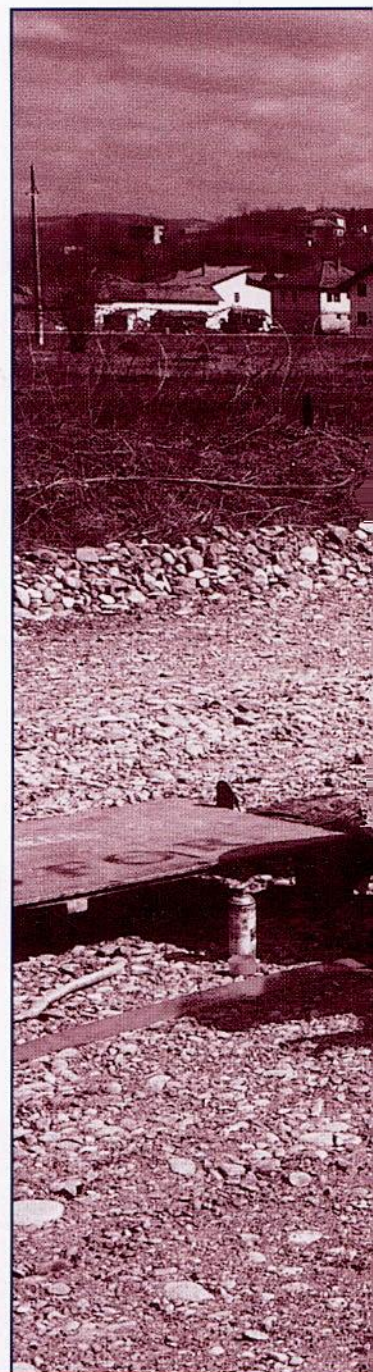
Eenheid

De mensheid is als een boom die kan bloeien
als ieder blad blad wil zijn
en het blad ten westen
niet ten oosten wil zijn.

Als niet hele bladertakken
hele bomen willen zijn
het westen naar links keert
het oosten naar rechts

het buitenblad niet beschut
het binnenblad niet doorgeeft

slechts respect voor ieder deel
maakt de boom tot machtig heel
valt niet het blad
rukt niet de takken af
splijt niet de stam.

6. Ik eerbiedig de mensenrechten en houd mij aan de regels van het oorlogsrecht. Ik behandel alle mensen gelijkwaardig en met respect en verleen als het kan hulp aan medemensen die in nood verkeren.

7. Ik voer de taken die mij zijn opgedragen professioneel uit, ook onder moeilijke omstandigheden en zelfs bij gevaar voor eigen leven.

UIT: GEDRAGSCODE KL / SAMEN IN BELEID--GEMEENSCHAPPELIJKE VERTREKpunTEN / LANDMACHT

ARTIKEL 7

Allen zijn gelijk voor de wet en hebben zonder onderscheid aanspraak op gelijke bescherming door de wet. Allen hebben aanspraak op gelijke bescherming tegen iedere achterstelling in strijd met deze Verklaring en tegen iedere ophitsing tot een dergelijke achterstelling.

3. Ik misbruik de macht die mij kan worden gegeven nooit. In opdracht zal ik geweld gebruiken, maar niet meer dan nodig is om mijn taak te volbrengen. Iedereen, zeker mijn tegenstander, kan er echt op rekenen dat ik vastberaden en vasthoudend ben.

Gedichten en foto's: Raadsman Jan Nauts

Niet alleen toekijken, we willen graag wat doen!

Wmr 1 Petra Hoogsteder werkt 1986 bij de Koninklijke Marechaussee. Tussen 1990 en 1996 is zij drie maal uitgezonden geweest. Van mei tot november 1990 en van maart tot september 1994 naar de Sinaï woestijn, werkzaam voor de MFO, de Multinational Force and Observers en van maart tot september 1996 naar Bosnië voor de UNIPTF, de United Nations International Police Task Force. Zij vertelt over haar belevenissen tijdens die uitzendingen.

Tijdens de uitzendingen naar de Sinaï was mijn functie politiedienst voor de personeelsleden van de MFO. Wij hadden weinig te maken met de lokale bevolking. Heel af en toe moesten wij eens naar een Egyptisch politiebureau om te onderhandelen over de prijs na een aanrijding tussen een lid van de MFO en een Bedoeïen. De rechten die in dat land heersen zijn al eeuwen oud. Zeker in de woestijn heersen vaak nog de oude woestijnwetten. En als iemand een wet overtreedt en men wordt hiervoor opgepakt dan wordt er met de verdachte anders omgesprongen dan in Nederland. Vaak wordt men al voor het proces gestraft met stokslagen. Dat hoort niet, maar het gebeurde wel.' 'De taak bij de uitzending voor de IPTF in Bosnië was totaal anders. Wij moesten onder andere de lokale politie controleren bij het arresteren van verdachten (ook om te kijken of de verdachte een strafbaar feit had gepleegd en niet zomaar werd opgepakt) en hoe men daar mee omging. Ook hadden sommigen van ons de taak om de gevangenen te checken of de juiste persoon wel in de gevangenis zat en niet zomaar een onschuldig iemand. Werden hierin overtredingen geconstateerd, dan moesten wij een rapportage maken. We stuurden die rapporten naar het hoofdkwartier van de VN in Zagreb.

Maar de VN is een enorm log apparaat en wij hebben in de meeste gevallen geen verandering in de situatie gezien.

Mijn verblijf in Bosnië vond plaats na de ondertekening van het Dayton agreement. Dus dit was na het verhaal van de etnische scheidingen in Srebrenica. Wel kwamen wij hele families zwervend in en rond Sarajevo tegen, die gevlucht waren uit Srebrenica en die op zoek waren naar een verlaten huis om er in te trekken en er nooit meer uit te gaan. Zo stond bijvoorbeeld een moslim burgemeester een Servische familie niet toe om terug te keren in eigen hun eigen huis. Deze mensen waren het huis tijdens de oorlog ontvlucht en wilden na de oorlog weer terugkomen. Maar helaas voor hen had een moslim familie er al bezit van genomen en bedreigden de Servische familie met de dood als zij er weer in terug zouden keren. De VN heeft geprobeerd hierin te onderhandelen. Maar de burgemeester stuurde ons gewoon weg. Telkens met een andere reden. Hij beschuldigde ons ervan dat we teveel de Serviërs zouden helpen. Dan wilde hij niet met ons praten omdat we een Servische tolk bij ons hadden. Dit alles werd uiteraard door ons gerapporteerd en opgestuurd in de hoop dat de VN daar wat aan kon doen. Maar men stond toch vaak ook met de rug tegen de muur. Die Servische familie is dus maar ergens anders

gaan wonen in dat gebied maar zelfs daar werden ze door de moslim bevolking geïntimideerd en bedreigd.

In het Servische gebied gebeurde natuurlijk precies hetzelfde. Aan beide zijden kwam de politie hiertegen niet in actie. Uit de verhalen

De mensenrechten in Bosnië zijn ondanks onze goede bedoelingen nog steeds ver te zoeken

van de beide groepen weet ik inmiddels wel dat zowel de moslims als de Serviërs zich beiden aan allerlei gruwelijkheden hebben schuldig gemaakt. En niet zoals de pers ons toch een beetje deed geloven dat het puur en alleen de Serviërs waren. De mensenrechten in Bosnië en natuurlijk nu ook in Albanië en Kosovo e.d. zijn ondanks onze goede bedoelingen nog steeds ver te zoeken. En dat maakt het werk, je uitzending naar dat soort gebie-

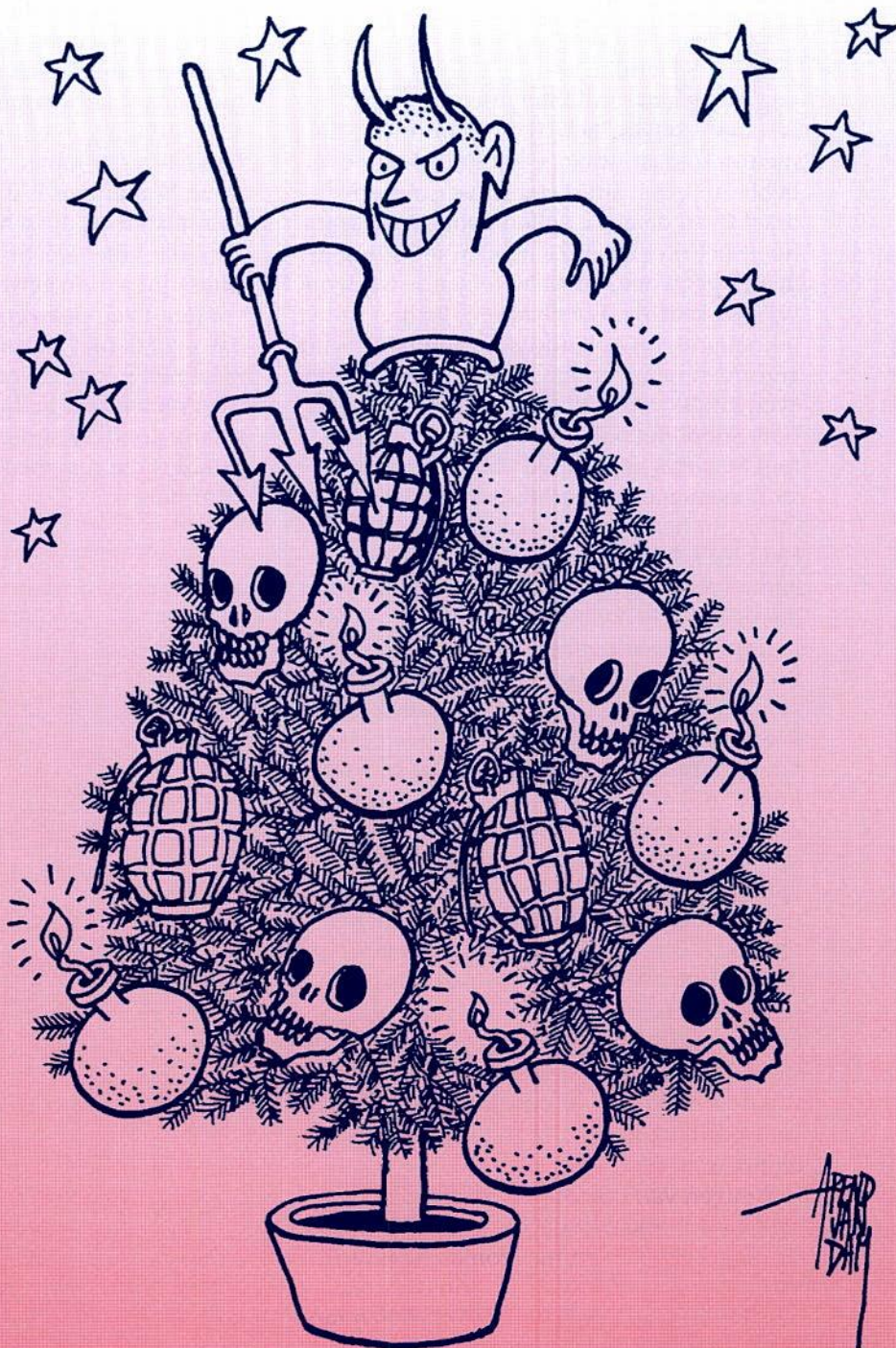
ARTIKEL 8

Een ieder heeft recht op daadwerkelijke rechtshulp van bevoegde nationale rechterlijke instanties tegen handelingen, welke in strijd zijn met de grondrechten hem toegekend bij Grondwet of wet.

den af en toe best frustrerend. Je gaat er heen met de bedoeling om alle oneffenheden te rapporteren en daarmee dus de positie voor de burgerbevolking ter plaatse te verbeteren, maar helaas lukt dit nog maar heel langzaam. Wij willen zo graag wat doen aan het probleem en niet alleen toekijken hoe het allemaal niet goed geregeld is. En hoewel we voor de uitzending tijdens opleidingen voorbereid zijn op de werkzaamheden in het 'mis-

siegebied' stond ik toch soms raar te kijken. Je kan het pas geloven wanneer je er met je neus bovenop staat. Maar het blijft belangrijk dat er instanties zijn, zoals de VN, die over de hele wereld de mensen helpen de mensenrechten te handhaven en weer opnieuw te waarborgen zodat een ieder veilig kan leven, werken en wonen.'

Wmr1 Petra L. Hoogsteder

Een ander geluid

Zondagavond. Caro, een alleenwonende vrouw van middelbare leeftijd, is bezig de was op te hangen. Voor de nieuwe werkweek begint moet zo veel mogelijk huishouden gedaan zijn.

Die telefoon gaat, Sylvia, haar beste vriendin.
‘Lieve militaire vriendin’, zegt Sylvia, ‘heb jij die al ontmoet, die nieuwe soldaat, waar ze het in de krant over hebben. Ik heb altijd een leuke cater-opdracht van defensie willen hebben, maar nu hoeft het niet meer. Ze hebben mijn Jurg in de nek gegrepen. Hij gaat volgende week op voor de keuring. Ik heb al een dochter in het buitenland, nu ook nog een zoon telkens uitgezonden naar van die enge gebieden. Kan je even langskomen, ik ben helemaal van slag.’ Caro snapt het ook niet helemaal: Jurg had met Kerstmis nog gezegd dat hij liever bleef striptekenen en diepzeeduiken en dat defensie niks voor hem was. Ze gaat maar even langs. Het blijkt dat zoon Jurg in een dip zit met zijn tekenen en dat een stuk in de krant over de nieuwe taken van defensie vooral op humanitair gebied hem erg aangesproken heeft. Een soldaat als vroeger wil hij niet zijn, maar zo’n nieuwe soldaat, sociaal en onderhandelend, een land opbouwend, opnieuw respect voor mensenrechten kwekend, dat spreekt hem aan.

Zijn moeder vindt het helemaal niks, ze schenkt nog maar eens in en zegt half huilend tegen de inmiddels binnengekomen Caro: ‘Ik zie hem al terugkomen zonder voeten door zo’n vreselijke mijn of helemaal dood. En dat voor zoiets abstracts als mensenrechten of humanitaire hulp. Ze hebben hem natuurlijk allerlei mooie dingen voorgepiegeld: veel sport, een extra opleiding, wat van de wereld zien, goede dingen doen en daar is hij ingetrapt. Dat jij bij die club kunt blijven werken.’

Caro neemt nu ook maar een borrel en laat Sylvia maar even uitrazen. Ze is ook nog maar net gebeld en is er behoorlijk van geschrokken.

‘Luister nu eens’, zegt ze, ‘hoeveel doden zijn er nu door geweld gevallen daar in Bosnië, bij de Nederlanders, overdrijf je niet een beetje?’

‘Ja’, zegt Sylvia, ‘maar hij ziet geen gevaar en is zo enthousiast, loopt overal op af en zo. Mensenrechten wil hij bevorderen met sociale patrouilles en het kweken van warme gevoelens. Nou, dat kan hier ook heel goed.’ ‘Dat is wel een simpele voorstelling van zaken’, zegt haar vriendin. ‘Natuurlijk moet iedere soldaat ook nog steeds goed kunnen schieten en zichzelf en groepen mensen kunnen verdedigen, anders kom je nooit toe aan sociale patrouilles en fijne dingen voor de mensen. Maar waarom kan dat niet, tegelijk echt militair zijn en sociaal vaardige onderhandelaar? Er lopen er in Bosnië heel wat van rond. Wat anders is dat je hem zes maanden zult missen en misschien wel meer dan één keer, dat vind ik echt heel rot voor je.’ ‘Hoe rijm je nou geweld gebruiken met bevorderen van naleven van mensenrechten, dat snap ik niet en mijn Jurg is daar al helemaal niet geschikt voor. Die zal nooit een geweer op iemand richten, tegen die tijd is hij al lang dood. Er zijn ook maar heel weinig vegetariërs die een goede gehaktbal kunnen klaarmaken.’

Veerle, 5 jaar.

ARTIKEL 9

Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige arrestatie, detentie of verbanning.

Caro moet lachen om het vredelievende beeld dat Sylvia van haar zoon schetst. Samen met haar eigen zoon heeft hij vroeger heel wat oorlogsspelletjes gespeeld en niet zo zachtzinnig ook.

'Ach ja', zegt Sylvia, 'dat waren mooie tijden, weet je nog?'

'Nou', zegt Caro, 'volgens mij kwamen ze toen met meer blessures thuis dan tegenwoordig soldaten uit Bosnië. Maar het klopt gewoon niet met je beeld van Jurg dat hij misschien met een geweer leert omgaan.

Vergeet trouwens ook niet dat als het goed is

zijn commandant wel weet wanneer hij bevel tot gebruik van geweld moet geven en wanneer nog niet. En de soldaten weten waarvoor ze daar zijn en ook dat je er niet zomaar op los mag schieten. De kans dat je neergeschoten wordt is dan toch veel kleiner.'

'Jij hebt makkelijk praten', snikt Sylvia nog, 'die bikkelaar van jou blijft hier lekker op kantoor. Maar ik zal nog wel eens met hem praten, kijken of hij zich alles wel goed voorstelt. Of doe jij dat anders maar. Kom op, we nemen er nog één en dan maar gauw naar bed, morgen weer vroeg aan het werk.'

Joan Merens

Horror en feiten

'Wat is er eervol aan om in de modder te verdrinken of na een gasaanval in je eigen speeksel te stikken? Wat is moed en wat lafheid als het moderne artilleriebombardement gezonde jonge mannen tot incontinentie, zenuwzieke wrakken kan reduceren? Waar blijft glorie als je aan onherkenbare flarden wordt gescheurd zonder ooit de vijand te hebben gezien?'

Leo van Bergen, schrijver, onderzoeker, schreef het boek *Zacht en eervol*, Lijden en sterven in een Grote oorlog. Het kwam in november van dit jaar op de markt. Het boek gaat over de psychische en lichamelijke ontberingen van de soldaten die gevochten hebben aan weerszijden van het westelijk front in de Eerste Wereldoorlog (1914-1918), de Grote Oorlog.

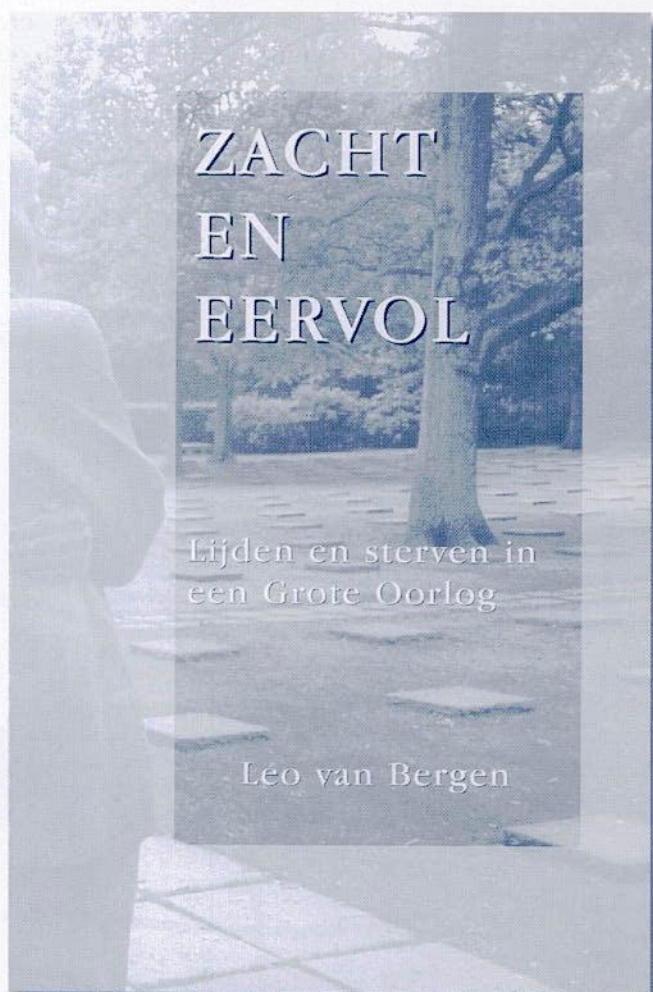
Zacht en Eervol

Leo van Bergen

SDU/Standaard
ISBN 9057970392

Over de auteur

Leo van Bergen (Venlo, 1959) studeerde geschiedenis aan de KU Nijmegen. Hij specialiseerde zich in de geschiedenis van de vredesbeweging en de militaire en humanitaire hulpverlening in tijd van oorlog. In 1994 promoveerde hij aan de Erasmus-Universiteit Rotterdam op een studie over het Nederlandsche Rode Kruis. Momenteel is hij werkzaam bij de Stichting Onderzoek Terugkeer en Opvang oorlogsslachtoffers (1945)

Hij publiceerde o.a.:

- *Waarde generaal: voelt U zich wel goed? Leger, geneeskunde, oorlog en vrede*, Nijmegen 1991
- *Voor onze jongens een sigaar. Een geschiedenis van het Nederlandsch Indisch Roode Kruis*, Nijmegen 1993
- *De zwaargewonden eerst? Het Nederlandsche Rode Kruis en het vraagstuk van oorlog en vrede 1867-1945*, Rotterdam 1994 (proefschrift)
- *Voor een wereld één in verscheidenheid. 50 jaar Wereld Federalisten Beweging Nederland*, Nijmegen/Den Haag 1998

Het verhaal maakt duidelijk wat er gebeurt als aan beide zijden van het front industriële grootmachten de militairen op grote schaal voorzien van machinegeweren, tanks, gas, vliegtuigen en vlammenwerpers. Door het gebruik van de telefoon hoefden hoge officieren niet meer zelf aan het front aanwezig te zijn. Het boek illustreert hoe de vroeger haast spreekwoordelijke band tussen soldaat en officier hierdoor weg viel. Hoe het individu volledig ten onder ging, waardoor die oorlog vooral geestelijk nog veel meer vroeg van een soldaat dan in voorgaande oorlogen. Het boek leest als een oorlogsroman, maar dan wel ontdaan van iedere spoor van romantiek en heldendom. Het fascineert van de eerste regel tot de laatste. Maar wees gewaar-schuld! Het grijpt je regelrecht bij je keel. Het is verstikkend om te lezen hoe jonge mensen in deze oorlog uit het leven werden gewist. De omstandigheden in de loopgraven worden minutieus beschreven. De zieken en ziekten, de verwondingen. Wat er gebeurt met gewonden die naar een hulppost gebracht werden en van de hulppost naar het hospitaal. Precieze beschrijvingen van wat er gebeurt in het veldhospitaal en het basishospitaal. Te veel gewonden en te weinig hulp, wat leidde tot complicaties. Over medische experimenten en militaire psychiatrie. Het legt het ware karakter van de militaire geneeskunde bloot.

Dood

Zestig bladzijden zijn gewijd aan de dood. 'De dood was zo alom tegenwoordig, dat niet alleen zijn werk, maar ook hijzelf als het ware zichtbaar werd. Hij zat naast je in de loopgraaf, hij liep naast je op het slagveld. Hij lag naast je in het hospitaal. Hij was zo enorm aanwezig dat de grenzen tussen dood en leven vervaagden'. 'Dit verlies aan onderscheidingsvermogen had alles te maken met de massaliteit van de dood. Korporaal Jack Beament zou nooit vergeten wat hij allemaal te zien kreeg toen hij en zijn mannen naar het front marcheerden ten tijde van de slag om de Somme. Een lijk zonder hoofd, een hand die boven de grond uitstak. Lijken waar men ook keek. Deze massaliteit leidde ertoe dat om de tijd over de lijken gelopen moest worden. Tijdens nachtelijke tochten richting front werden op de weg liggende doden vertrappt, en gewonden doodgedrukt. Soldaten zetten hun laarzen op de hoofden, karren drukten hun wielen in de borstkas. De loopgraven zelf leken soms geplaveid met vleesge worden kasseien. Bij iedere stap die men in de modder van Somme en Passendale zette, liep men de kans een lijk als voetsteun te krijgen. C. Miles vond het zuigende geluid dat modder onder de voeten maakte al vrese-

lijk, maar het was nog erger als je dat geluid niet hoorde, want dan wist je dat je op een lijk trapte. Het was verschrikkelijk. Je trapte er een op de maag, misschien, en het perste al de lucht uit het lichaam. Je haren gingen ervan recht overeind staan. De stank kon je doen overgeven.'

Leo van Bergen schrijft aan het slot van zijn voorwoord: 'Het gaat er mij in dit boek om, een klein deel van de verschrikkingen te beschrijven waaraan de soldaten blootstonden, die tussen 1 augustus 1914 en 11 november 1918 al dan niet vrijwillig naar het front waren getogen. Dit als voorbeeld van de verschrikkingen waaraan iedere oorlog een ieder blootstelt die er mee te maken krijgt. Vrij naar Owen: mijn onderwerp is oorlog, de gruwelen van oorlog. Het enige dat een historicus kan doen is ze beschrijven. Niettemin: Paul Fussell merkte in zijn *The Great War and Modern Memory* op dat geen pen ter wereld de kern van het lijden in de loopgraven en slagvelden van 1914-1918 zou kunnen vatten' 'Dat vermogen alle boeken ter wereld niet te kunnen weergeven. Zij hebben gelijk. Ik weet dan ook bij voorbaat er niet in geslaagd te zijn zelfs maar een deel van de verschrikkingen echt te laten zien.'

Het boek *Zacht en Eervol* is een boek vol horror en verschrikking. Maar het laat wel de feitelijke werkelijkheid zien van wat een oorlog is. Het boek is een wetenschappelijke verhandeling met vele honderden bronvermeldingen die verwijzen naar vele honderden auteurs. Het zou op het nachtkastje terug te vinden moeten zijn van ieder die iets met de krijgsmacht te maken heeft. Zo zou het een onbedoeld eerbetoon worden aan de vele, vele slachtoffers van de oorlogen die gestreden zijn. Het zou de oorlogzaaiers misschien kunnen overtuigen van de waanzin die ze over al die jonge soldaten afroepen en in navolging hun familie en geliefden.

Het boek onderschrijft helaas tevens de noodzaak dat wij gedoemd zijn tot in lengte van dagen een krijgsmacht te handhaven, die in democratische handen, ons juist zal moeten beschermen tegen de door Leo van Bergen zo uitmuntend beschreven waanzin van Wereldoorlog I. Immers, nu de specifieke kennis er is van al dat geavanceerde wapentuig, rust er ook een plicht op ons om die kennis zorgvuldig te bewaken.

Raadsman Jan den Boer

Kiezen voor effect

Sinds een aantal jaren is de band tussen defensie en ontwikkelingssamenwerking verstevigd. Onder het bewind van minister Jan Pronk werden de zogenaamde Pronkgelden aan de krijgsmacht toegekend, zodat het mogelijk werd om militairen in te zetten voor ontwikkelingshulp. Om nu een beeld te krijgen in welk kader deze gelden besteed worden, volgt hier een deel van een tekst die op het internet te vinden is van het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking die helder uiteenzet wat het ministerie nu eigenlijk voorstaat. In het kader een verslagje van het commentaar van Ontwikkelingssamenwerking op de vraag naar het waarom van het inzetten van de krijgsmacht voor ontwikkelingshulp.

Waarom krijgt het ene land wel ontwikkelingshulp en het andere niet? En hoe wordt ervoor gezorgd dat de hulp goed terecht komt? Dit document geeft op deze vaak gestelde vragen antwoord. De Nederlandse ontwikkelingshulp begon in 1949 met een schenking van 1,5 miljoen gulden aan een programma van de Verenigde Naties. In het midden van de jaren negentig was het budget voor Ontwikkelingssamenwerking uitge-

groeit tot een dikke zes miljard gulden. Nederland wil op een duurzame manier armoede bestrijden. Dat is de kern van ontwikkelingssamenwerking. 'Duurzaam' heeft meerdere betekenissen. In de eerste plaats 'blijvend': de inspanningen zijn erop gericht dat een land, stad, dorp of bevolkingsgroep ook na beëindiging van de steun op eigen kracht verder kan. 'Duurzaam' betekent echter ook dat je geen aanslagen pleegt op het milieu. Een land dat zich ontwikkelt ten koste van de natuurlijke hulpbronnen en een gezonde leefomgeving, moet daar uiteindelijk de prijs voor betalen. En die prijs heet opnieuw: armoede. Armoedebestrijding is niet alleen een kwestie van steun aan afzonderlijke landen of regio's. Ook in het wereldwijde economische verkeer zijn aanpassingen nodig om te voorkomen dat landen, volkeren en culturen in de marge verdwijnen. De steeds uitbreidende internationale contacten hebben zeker ook zegeningen gebracht, zoals sterke verhoging van de productiviteit, kennisverbreding en culturele uitwisseling. Maar het risico van een tweedeling tussen landen die daarvan profiteren en landen die 'niet meer meedoen' of afhaken is levensgroot. Bovendien doen zich steeds heftiger financiële schokken, groeiende sociale onrust, massale migratie, culturele vervreemding en acute overbelasting van het milieu voor. Moderne ontwikkelingssamenwerking heeft dus ook de opdracht om ervoor te zorgen dat rijke en arme landen op voet van gelijkheid kunnen meedoen aan de wereldeconomie. Vrije uitwisseling van goederen en diensten vereist ook een vrije uitwisseling van gedachten en visies. Honger, zo stelt de Indiase Nobelprijswinnaar en econoom Amartya Sen, is meer het product van politici die zich niets gelegen laten liggen aan het lot van hun bevolking, dan van objectieve schaarste.

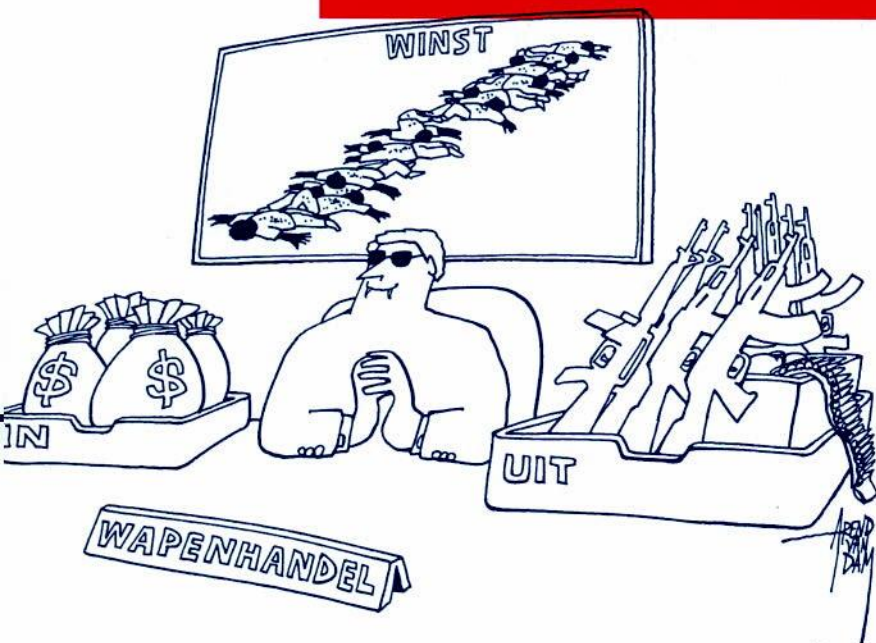
Gerichte samenwerking

In het najaar van 1998 kondigde de minister voor ontwikkelingssamenwerking aan het aantal landen dat van Nederland bilaterale hulp ontvangt, drastisch te gaan beperken. Tot dan toe ontvingen 118 landen bilaterale hulp. Het kabinet wilde het aantal waarmee intensief wordt samengewerkt, terugbrengen tot ongeveer 17 en met een aantal landen een

ARTIKEL 10

Een ieder heeft, in volle gelijkheid, recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie bij het vaststellen van zijn rechten en verplichtingen en bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolgning.

beperkte relatie aangaan. Het budget van Ontwikkelingssamenwerking is in het regeerakkoord vastgesteld op 0,8% van het Bruto Nationaal Product. Het feitelijke bedrag groeit of krimpt dus mee met de nationale economie. Voor 1998 kwam het bedrag neer op ruim 6,4 miljard gulden, en in 1999 op circa 6,7 miljard gulden. Daarvan wordt een groot deel besteed via internationale organisaties zoals de Verenigde Naties, de Europese Unie of de Wereldbank. Dat heet multilaterale hulp. Daarnaast gaat er veel geld naar speciale programma's, zoals de uitgaven voor de Nederlandse Antillen en Aruba, naar activiteiten voor een regio of een groep landen en naar organisaties zoals NOVIB, Bilance, ICCO, HIVOS, SNV en PSO. Het resterende deel gaat rechtstreeks van de Nederlandse regering naar een met naam genoemd land. Dat is dus de bilaterale hulp, waarvan Nederland de geldstroom gaat concentreren op 17 landen.

Bij de selectie van de 17 landen waarmee Nederland intensief en langdurig samenwerkt, is in eerste instantie gelet op drie zaken.

❖ Uiteraard is de mate van armoede een belangrijk criterium. De wereldwijd beschikbare ontwikkelingshulp is slechts een fractie van de behoefte, en de hulp van andere landen neemt ook nog eens af. Nederland wil daarom de schaarse middelen zo effectief mogelijk inzetten. En dus voorrang verlenen aan de armste landen met de grootste behoefte aan hulp.

❖ In de tweede plaats speelt bij de selectie een rol hoe het sociaal-economische beleid van de arme landen is. Werkt de overheid toe naar een gezonde economie? Besteedt zij geld aan goed en toegankelijk onderwijs voor jongens én meisjes? Zorgt zij voor werkgelegenheid voor alle lagen van de bevolking? Schenkt zij aandacht aan de positie van vrouwen? Zorgt zij voor ontwikkeling van verafgelegen gebieden, of wordt het geld alleen maar besteed in de hoofdstad? Is er speciale aandacht voor onderbedeelde groepen in de samenleving?

❖ Nauw daarmee samenhangend is het derde ijkpunt: goed bestuur. Van goed bestuur is bijvoorbeeld sprake als een land openheid van zaken geeft over de overheidsuitgaven. Als ambtenaren integer werken en zich niet aan corruptie schuldig maken. Als er een eerlijke rechtspraak is en geen justitiële willekeur. Als de bevolking zich mag organiseren in vakbonden, politieke partijen en belangenorganisaties. Als de militaire uitgaven in proportie blijven. Als de mensenrechten worden nageleefd. Voor Nederland is beslissend of de overheid de politieke wil toont om de maatschappij zó in te richten dat ontwikkeling mogelijk is.

Veel landen krijgen humanitaire of noodhulp. Dat is meestal geen langdurige hulp waarbij sprake is van een intensieve relatie. Als er acute nood is, moet er acute hulp komen. Dat zal in de toekomst ook zo blijven. Al met al blijven er zo'n 50 landen over waarmee Nederland een bilaterale relatie van iets langere duur had. En dat zijn de landen die tegen het licht zijn gehouden. Met de volgende landen is een meerjarige uitgebreide relatie voorzien:

Bangladesh, Bolivia, Burkina Faso, Eritrea, Ethiopië, Ghana, India, Jemen, Macedonië, Mali, Mozambique, Nicaragua, Sri Lanka, Tanzania, Uganda, Vietnam en Zambia. De hulp aan Zambia wordt in 2000 heroverwogen. Voor Ethiopië en Eritrea worden geen nieuwe committeringen gedaan. Daarnaast zijn er drie landen die niet strikt aan de criteria voldoen, maar toch bilaterale hulp ontvangen, zij het tijdelijk: de Palestijnse Gebieden, Zuid-Afrika en Egypte. Om verschillende redenen. Steun aan de Palestijnse Gebieden is mede vanuit politiek oogpunt belangrijk. Ontwikkeling van de Westelijke

Praktisch

*Geheel in tegenstelling tot wat de militaire sprekers in deze **Thema 3** doen vermoeden wordt bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (Ontwikkelingssamenwerking), niet zo zwaar getild aan het inzetten van militairen voor ontwikkelingshulp. Op mijn vraag naar het doel van het inzetten van militairen in ontwikkelingslanden, antwoordt de ambtenaar in kwestie: 'Ik kan niet uit de voeten met die vraag. We hebben daar niet een bepaald doel mee. Ze zitten er toch, die militairen en dat maakt het goedkoper dan wanneer we er mensen naar toe moeten sturen. Militairen willen graag nuttig zijn. Dankzij onze gelden en opdrachten kan dat ook. Ze krijgen door het opbouwen van een school of het verstrekken van geld voor bepaalde projecten een goede band met de*

bevolking, dat is toch ook belangrijk? Het is praktisch om dat door militairen te laten doen. Er zit niet meer diepgang in dat beleid dan wat ik nu zeg. Afdwingen van democratie door inzetten van geweld, zegt u? Nee, zeg, daar gaat het ons helemaal niet om. Dat dat dwingender zou zijn dan wanneer het ontwikkelingswerkers zouden zijn die daar toezicht houden op de rehabilitatie van de bedrijvigheid in een dorp, nee hoor, daar gaan wij helemaal niet van uit. De krijgsmacht is in onze ogen helemaal niet meer alleen maar de drager van het geweer. Ze doen toch veel meer? Het is een zuiver praktische keuze om dat werk door militairen te laten doen. Er is een vraag uit het veld. Wie kan die vraag beter beantwoorden dan de militairen die daar al zitten, mensen die de bevolking kennen en de situatie daar.'

INTERVIEW: SABINE FUNNEMAN

Jordaanoever en de Gazastrook kan het vredesproces in het Midden-Oosten bevorderen. Zuid-Afrika is volgens de Wereldbank-norm geen arm land, maar de verdeling van de rijkdom tussen blank en zwart is zeer ongelijk. De overheid werkt hard aan verbetering van de positie van de achtergebleven groepen. Nederland wil daar de komende vijf jaar aan blijven bijdragen. Ook voor Egypte geldt dat het inkomen per hoofd van de bevolking hoger ligt dan de armoede-norm. Niettemin leeft een groot deel van de bevolking nog in schrijnende armoede. De komende vijf jaar zal Nederland Egypte helpen de aansluiting te vinden bij de industrielanden. Zo zijn er in feite de 17 plus 3 is 20 landen waarmee uitgebreide samenwerking mogelijk is. Alleen staan drie daarvan voor slechts beperkte tijd op de lijst.

Bilateraal

Dan zijn er nog 30 landen waarmee Nederland op een specifiek terrein bilateraal samenwerkt. Er bestaan aparte hulpprogramma's rond de thema's milieu, mensenrechten, vredesopbouw en goed bestuur en bedrijfsleven. Hoewel ook hier de lijn is dat de hulp zoveel mogelijk naar de armste landen gaat, wordt voor de selectie een hogere inkomensgrens gebruikt: 2000 dollar per hoofd van de bevolking per jaar.

Activiteiten gericht op mensenrechten, vredesopbouw en goed bestuur steunt Nederland in landen waar samenwerking met de overheid een grote kans van slagen heeft: Albanië, Armenië, Bosnië, Cambodja, China, Colombia, El Salvador, Georgië, Guatemala, Guinee-Bissau, Honduras, Kenia, Moldavië, Namibië, Nepal en Rwanda.

Voor alle landen waarmee Nederland een bilaterale ontwikkelingsrelatie onderhoudt geldt dat die landen zelf in eerste instantie aangeven aan welke vorm van steun zij behoefte hebben. De eigen verantwoordelijkheid van het ontwikkelingsland staat voorop. Het gevoel moet ontstaan dat het land, de burgers 'eigenaar' zijn van de eigen ontwikkeling. Zo niet, dan is er geen duurzaam effect, maar stort bij wijze van spreken de boel weer in als de donor vertrekt. Het liefst ondersteunt Nederland een hele sector, bijvoorbeeld de gezondheidszorg en niet hier en daar een project. Bij deze sectorale benadering kan de overheid meerjarig beleid formuleren waaraan alle betrokkenen zich verbinden. Donoren moeten in de Nederlandse opvatting bereid zijn hun activiteiten te laten coördineren door de overheid van het ontvangende land en wederzijds afspraken te maken over de financiering van het programma voor die sector.

Aangezien de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking zich zal concentreren op de armste landen, vinden de meeste activiteiten plaats in Afrika en Zuid-Azië. Maar ook bij de ontwikkeling van Latijns Amerika wil Nederland betrokken blijven. De armoede daar is zeker nog niet uitgebannen. Alleen gaat het vaak om een onrechtvaardige verdeling van de welvaart binnen een land, dat op zich de aansluiting bij de wereldeconomie wel gevonden heeft. Ook in de voormalige communistische landen in Oost-Europa wil Nederland actief blijven. Hier gaat het vooral om steun bij de overgang naar een markteconomie en democratie.

Raadslieden

OIRSCHOT

I.L. (Immy) Beijer
werk 040-2664697
miltel *06-549-4697
thuis 073-6445711

SCHAARSBERGEN

M.J. (Marias) van Dorp
werk 026-3532776
miltel *06-564-3377
thuis 055-5224944

BREDA

C. (Carine) van Hinte
werk 076-5273609
miltel *06-529-3609
thuis 0499-571843

UITGEZONDEN

B.J.T. (Ben) van der Linden
thuis 0049-476173578

WOENSDRECHT

J.P. (Joke) van Straaten
werk 0164-692977/
2654
miltel *06-504-2654
thuis 010-4362192

HOOFDKRIJGS- MACHTRAADSMAN

J.P. (Joost) de Vries
werk 030-6914436
thuis 026-3519188

ERMELO

J. (Jan) den Boer
werk 0341-477716
miltel *06-533-777-17
thuis 0321-318934

DRIEHUIS

J. (Joop) Flokstra
werk 0255-561282
miltel *06-219-282
thuis 023-5426456

DOORN/GOEM

A.H.T. (Ad) Hornis
werk 0343-471639
miltel *06-202-1639
thuis 030-2937808

RHEINDAHLEN/ DE PEEL

J.G.J. (Jan) Nauts
werk 0049-21615655309
GSM 06-53641029
thuis 0475-531811

SEEDORF

J.W.F. (Jan) Sulman
werk 0049-
42817515958
miltel *06-594-5950
thuis 0049-42818445

PLV. HOOFDKRIJGS- MACHTRAADSMAN

J.J. (Joan) Merens
werk 030-6914436
thuis 026-3629745

ASSEN

H. (Harrie) Bols
werk 0521-348190
miltel *06-532-8190
thuis 050-3187169

DEN HELDER

R.P. (Rob) Geene
thuis 0223-644487

KMAR

J.J. (Jaap) Geuze
werk 055-3573741
GSM 06-51845837
thuis 030-2343235

CURACAO

C.C. (Tineke) Dekker-
Hundling
00-5999-4637136

UITGEZONDEN

L.W.A. (Bart) Hetebrij
werk 0592-358573
miltel *06-541-8573
thuis 0516-513579

ROTTERDAM

E.A. (Erwin) Kamp
werk 010-4539341
miltel *06-213-341/281
thuis 030-6911120

AMERSFOORT/CMH

K.S. (Kees) Roza
werk 033-4606663
miltel *06-500-7051
thuis 020-6323785

WEERT

F.G. (Frits) van de Kolk
werk 0495-582700
GSM 06-53746795
thuis 045-5212183

VOLKEL

G. (Gerard) Snels
werk 0413-278305
miltel *06-5108305
thuis 024-3229069

APELDOORN/ KMAR

A.B. (Adri) van
Deurzen
werk 055-3573741
miltel *06-573-3740
GSM 06-53400783
thuis 0522-262273

ASSEN

N. (Norbert) de Kooter
werk 0592-358573
miltel *06-541-8573
thuis 020-4653483

EDE

M. (Marijke) van der
Stigchel- Wijngaard
werk 318-681605
miltel *06-678-1605
thuis 0318-591675

COORNHERTHUIS

J. (Jacques) van den
Blink
werk 030-6914060
thuis 0575-530937

K.M. (Karen) Joachim
werk 030-6914060
thuis 020-4904824

DEN HELDER

M.C. (Mart) Vogels
werk 0223-657520
miltel *06-209-57520
thuis 0118-629844

E.H. (Marlies) Laureijs-
Joosten
werk 030-6914060
thuis 030-6923149

H. Remmers
werk 030-6914060
thuis 030-2442154

THEMA CONFERENTIE COORNHERTHUIS 2000

Innerlijke versus uiterlijk leiderschap

Bestemd voor: Iedereen die werkzaam is bij
Defensie.

DOEL

Erachter komen: • in hoeverre je invloed hebt op je leven en werk (zowel in positieve als negatieve zin); • in hoeverre je een 'goede' leider bent t.o.v. jezelf en anderen; • wat je kwaliteiten en valkuilen zijn als het gaat om leiding geven; • wat een 'goede en menswaardige' manier is van leiding geven; • wat stimulerende en wat demotiverende factoren zijn in je werk; • hoe je kan omgaan met demotiverende factoren; wat je kan verstaan onder 'inspirerend' leiderschap.

Deze cursus wordt gegeven vanuit een humanistisch perspectief. • hoe creëer ik als leidinggevende voldoende vrijheid en verantwoordelijkheid? • leiding geven begint bij jezelf (innerlijke leiderschap, voorbeeldfunctie); • leiding geven is vooral een kwestie van inspireren en delegeren, zelfreflectie, openheid, betrokkenheid.

PROGRAMMA

Aan de hand van korte inleidingen, rollenspelen, concrete oefeningen en opdrachten, worden de deelnemers van deze conferentie uitgedaagd om kritisch naar hun

eigen gedrag te kijken, om zodoende meer grip te krijgen op hun eigen levenshouding en leiderschapstijl.

Duur: 2 dagen

Data: 24-25 februari 2000

Sluitingsdatum inschrijving: 7 februari 2000

Plaats: Coornherthuis

Oranje Nassaulaan 71 • 3708 GC Zeist
tel. 030-6914060 • fax 030-6918998

BEGELEIDING

Hugo Remmers

Opkomen voor jezelf

Bestemd voor: Ieder die werkzaam is bij
Defensie.

DOEL

Ontwikkelen van assertief gedrag en achterhalen waarom het moeilijk is om voor jezelf op te komen.

PROGRAMMA

- Kennismaking, motivatie voor de cursus.
- Uitwisselen van elkaars achtergrond.
- Aan de hand van een film van John Cleese leren wat assertiviteit is.
- Aan de hand van rollenspelen en opdrachten ontwikkelen van assertief gedrag.
- Oefenen en evalueren.

Duur: 2 dagen

Data: 6-7 april 2000

Sluitingsdatum inschrijving: 24 maart 2000

Plaats: Coornherthuis

Oranje Nassaulaan 71 • 3708 GC Zeist
tel. 030-6914060 • fax 030-6918998

BEGELEIDING

Hugo Remmers

Zingeving en werk

Bestemd voor: Ieder die werkzaam is bij
Defensie.

DOEL

- Bewust worden van de betekenis van werk voor jou. In hoeverre heb je invloed op de betekenis van werk in je leven.
- Het kijken naar eigen wensen, verwachtingen met betrekking tot werk voor de toekomst. Hieraan kan eventueel gekoppeld worden het maken van een stappen plan waarin de verwachtingen en toekomstplannen verwerkt zijn.

PROGRAMMA

In een onderlinge kennismaking met elkaar ontdekken welke betekenis werk voor je heeft en welke zin het aan je leven geeft. In het programma komt in ieder geval aan de orde:

- Werk als zinvolle tijdsbesteding.
- Werk als bron van eigenwaarde.
- Werk als bron van inkomsten.
- Werk als bron van carrière mogelijkheden.
- Werk als bron van zingeving.

Duur: 2 dagen

Data: 13-14 maart 2000

Sluitingsdatum inschrijving: 28 februari 2000

Plaats: Coornherthuis

Oranje Nassaulaan 7 • 3708 GC Zeist
tel. 030-6914060 • fax 030-6918998

BEGELEIDING

Marlies Laureijs-Joosten

THEMA CONFERENTIE COORNHERTHUIS 2000

Frederikkazerne • Gebouw 106
Van de Burghlaan 31
MPC 58A
Postbus 90701 • 2509 LS Den Haag
Telefoon 070-3166289